

## RECENZIE

**SOKOLOVSKÝ, L.** (Ed.): *KRIMINALITA, BEZPEČNOSŤ A SÚDNICTVO V MINULOSTI MIEST A OBCÍ NA SLOVENSKU*. Zborník z rovnomennej vedeckej konferencie konanej 1. – 3. októbra 2003 v Lučenci. Bratislava : Univerzita Komenského 2007. 362 s.

Odkedy existujú menšie či väčšie ľudské spoločenstvá, odvtedy sa formulujú nepísané i písané normy, ktorými sa takéto spoločenstvá riadia, a takisto existujú jednotlivci alebo kolektívy, ktoré tieto normy porušujú. Preto vzápätí vznikajú inštitúcie, orgány či prostriedky, ktoré takéto porušenie majú zastaviť, znemožniť alebo ak sa už udeje, tak vyvodit' dôsledky. Je to začarovaný reťazec príčin a následkov, ktorých výskum môže v súčasnosti pomôcť takéto správanie obmedziť alebo mu predchádzať (ale žiaľ, nikdy úplne odstrániť).

Minulosť poskytuje súčasnosti dostatok nástrojov, ako sa dozvedieť o tom, ako sa porušovali určité normy správania, ako sa im predchádzalo alebo ako sa trestali. Treba však takéto nástroje objaviť a sprístupniť. Takýto cieľ a úlohu mala aj vedecká konferencia o kriminalite, bezpečnosti a súdnictve v minulosti miest a obcí na Slovensku, ktorá sa konala na začiatku poslednej štvrtiny roka 2003. Už konanie takejto konferencie malo svoj význam, ale ako upozorňuje jeden z hlavných organizátorov podujatia, prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc., vedúci Katedry archívництва a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ak by sa výsledky konferencie nedostali v tlačenej podobe von na verejnosť, dopad podujatia by mal len veľmi malý záber. Preto organizátori vyvinuli značné úsilie, aby príspevky, prednesené na konferencii, uzreli svetlo sveta v tlačenej podobe. A práve zborník z podujatia je predmetom našej pozornosti.

Už rozsah zborníka je úctyhodný – takmer 400 strán tlačeného slova zachytáva dianie nielen troch dní vedeckej konferencie, ale čiastočne aj to, čo sa dialo pred a po skončení podujatia. Zostavovateľ a jeden z hlavných organizátorov totiž zaradil do zborníka aj časť, ktorá čitateľovi približuje dianie na konferencii, pred ňou i po nej. V súčasnosti táto časť nemusí niektorých čitateľov zaujímať, ale práve preto, že bola zaradená pred odborné príspevky, môže sa stať v budúcnosti dôležitým zdrojom informácií o podujatí.

Čo teda zborník obsahuje? Ako sme už uviedli, v úvode Leon Sokolovský predstavuje inštitúcie, ktoré sa podieľali na organizovaní a úspešnom priebehu podujatia. Nechceme vymenovaním všetkých, ktorí prispeli k tomu, že sa podujatie uskutočnilo, zahltiť našu recenziu, ale už len ich obyčajné menovité uvedenie by zabralo dosť priestoru. Nájdeme medzi nimi vysokoškolské a vedecké pracoviská, profesijné i občianske združenia, jednotlivcov, ktorí prispeli k organizácii svojimi schopnosťami alebo finančným príspevom. V tejto úvodnej časti je uvedený aj podrobný priebeh konferencie s konkrétnymi aktérmi vedeckého podujatia.

Za touto dokumentárnou časťou už nasledujú príspevky, ktoré na konferencii odzneli – nie však všetky, pretože niektoré ich autori publikovali v iných vedeckých periodikách (F. Oslanský), niektoré boli zase pre „papierovú“ podobu čiastočne pozmenené.

A čo teda odznelo na konferencii a čo je publikované v zborníku?

Na úvod musíme poukázať na to, že chronologický, geografický i vecný záber je skutočne úctyhodný: chronologicky účastníci konferencie obsiahli vývoj problematiky od najstarších čias (písomného svedectva) až po 20. storočie. Takisto geograficky záber bol široký: zahŕňa problematiku na území celého Slovenska, od hlavných hospodárskych a politických centier (Bratislava, Trnava) cez menšie mestá, banské mestá a mestečká až po niektoré šľachtické majetky. Vecný záber definuje názov, pod akým sa konferencia konala: ako sa v písomných

## Vojenská história

materiáloch, uložených v našich archívoch odráža vzťah právnych noriem a ich porušovateľov, ako pôsobili jednotlivé inštitúcie, poverené výkonom zabezpečenia poriadku a bezpečnosti na jednotlivých administratívnych územiach alebo určitých celkov, ale napríklad aj to, v akej podobe sa nám zachovali správy o uvedených skutočnostiach.

Všetky tieto problémy naznačil vo svojom úvodnom príspevku už spomínaný hlavný organizátor podujatia Leon Sokolovský. Pod názvom *Miestna správa a súdnictvo na Slovensku do roku 1918* sleduje prepojenú nádobu „hriechu a rozhrešenia zločinu“ od prvých štátnych útvarov na Slovensku. Vymedzuje právne pôsobenie jednotlivých inštitúcií počnúc najvyššou inštanciou panovníkom a končiac najnižším stupňom štátnej správy, všima si jednotlivé stupne a druhy právneho pôsobenia a právnych noriem, pričom dôraz kladie, resp. poukazuje na nezastupiteľnú úlohu samosprávnych orgánov (kráľovské mesto, zemepanské mestečká, dediny), v rámci politického a súdneho systému. Pri chronologickom priereze si všima jednotlivé zmeny, ku ktorým dochádzalo predovšetkým v prelomových obdobiach až do začiatku 20. storočia.

Ak si Leon Sokolovský vo svojom príspevku všima predovšetkým „organizačnú“ stránku výkonu súdnej moci, v nasledujúcom príspevku Vladimíra Segeša (*Zločin a trest v uhorskom trestnom práve*) je v centre pozornosti už konkrétna úprava, resp. definovanie zločinu a príslušného trestu v jednotlivých fázach vývoja uhorského práva, počnúc obyčajovým právom až po vyspelé právne normy (Tripartitum, Constitutio criminalis Theresiana). V príspevku je pozoruhodná odstupňovanosť trestov od zásady „oko za oko, zub za zub“ cez výkup (náhrada) až po širokú škálu telesných trestov. Charakteristika jednotlivých trestov vyúsťuje v príspevku až do pokusu o klasifikáciu trestných činov dvoch veľkých skupín: verejné trestné činy a súkromné trestné činy.

Tieto dva úvodné príspevky vytvorili rámec – zločin a trest –, v ktorom sa mohli pohybovať aj autori ďalších príspevkov.

Nasledujúcich trinásť príspevkov má niekoľko spoločných znakov. Ich autori sa venujú analýze príslušných prameňov konkrétnych lokalít, aby poukázali na trestnú činnosť ich obyvateľov, pričom je takto zmapované takmer celé územie Slovenska. Skupinu príspevkov začína M. Štefánik, ktorý sa venuje majetkovej kriminalite v Bratislave na základe najstaršej zachovanej mestskej súdnej knihy a nasledujúcich záznamoch. Už v tomto najstaršom období, ktoré môžeme sledovať, sa objavuje široká škála zločinov, počnúc lúpežnými vraždami, cez potieranie prostitúcie až po krádeže dobytku, zbraní či látok.

Na rozdiel od tejto štúdie sa I. Graus venuje predovšetkým mestskému súdnictvu v Banskej Bystrici a výkonu trestu, ktorý bol predovšetkým v kompetenciách mestského kata. Zaujímavé je, že bohaté mesto Banská Bystrica mohla požičovať svojho majstra kata aj susedným mestám a mestečkám (Lubietová), pričom si samozrejme túto službu dala pekne zaplatiť. V centre pozornosti R. Ragača sa ocitol Zvolen, resp. jeho zákony porušujúci občania. Podrobnejšie si všima najmä riešenie rôznych majetkoprávných sporov a pokiaľ to archívne záznamy dovoľujú, venuje pozornosť aj zaznamenávaniu trestných činov v mestských knihách. M. Bodnárová si všima kriminalitu na panstve šľachticov z Michaloviec. Opúšťa tak prostredie mestského života a v centre jej pozornosti je tak feudálny svet jednej šľachtickej rodiny na východe Slovenska. Podobne V. Kuruc skúma problém kriminality v Podhájskej, V. Míslavičová v Kežmarku, F. Žifčák v Levoči a S. Maťugová vo Veličnej.

Čiastočne z tejto problematiky vybočuje príspevok B. Szeghyovej, ktorá sa snaží zovšeobecniť určité problémy v príspevku o trestoch v súdnej praxi miest v 16. storočí, predovšetkým na pramennom materiáli Košíc, Levoče, Bardejova a Prešova. Definuje viac skupín trestov, ktoré zahŕňajú pokuty a sankcie, väzenie, vyhnanie z mesta, ale aj telesné tresty až po najvyšší trest smrti.

Do užšej problematiky sa opäť vracia J. Roháč, ktorý si všima zločin a trest v Trnave, meste na Slovensku, ktoré má najstaršie zachované mestské privilégium a bohatý archív, ktorý svedčí o tom, že ani v „malom Ríme“ sa ľudia nevyhli zločinu a trestu so všetkými sprievodnými javmi.

Páchateľmi trestných činov boli jednak jednotlivci, ktorí zneužívali situáciu, keď sa pri pravidelných trhoch a jarmokoch v meste zhromažďovalo veľké množstvo kupujúcich a predávajúcich a teda aj lákavý majetok, ktorý bolo možné ukradnúť (textil, odevy, potraviny a samozrejme mešce peňazí), ale autor štúdie uvádza aj prípady organizovaného zločinu, keď sa zločinecké bandy zameriavali napr. na krádeže dobytky. Nebezpečné boli aj skupiny zbojníkov, ukrývajúcich sa v okolitých horách. Bežné boli aj trestné činy fyzického násillia proti jednotlivcov, riešenie nezhôd a rodinných problémov vraždami a inými násilnými činmi. Špecifikom, ktoré sa odráža aj v archívnom materiáli, boli napr. obvinenia z vlastizrady a spolupráce s Turkami či napr. „politické“ procesy so Židmi, obvinenými z rituálnej smrti.

Je len samozrejmé, že súdne orgány, bezpečnostné inštitúcie a ďalšie zodpovedné osoby mali dosť práce nielen so samotnými previnilcami, ale aj s dokumentovaním trestných prípadov. A vďaka ich dokumentačnej činnosti môžu dnes historici skúmať kriminalitu minulosti.

Zaujímavý je aj ďalší príspevok zo západného Slovenska, v ktorom M. Duchoň opisuje spory Modry s jedným zo zemanov, pričom opisuje veľmi zaujímavé príklady vzájomného trestno-právneho súperenia obidvoch strán.

Autorka ďalšieho príspevku – T. Lengyelová – sa vo svojom príspevku opäť pokúsila o akési zovšeobecnenie na širšom základe, keď ju zaujali bosorácke procesy v Uhorsku. Aj pomocou tabuliek približuje čitateľovi jednu z najtragickejších kapitol v ľudských dejinách, pričom situáciu v Uhorsku (a na Slovensku) porovnáva s tým, čo sa v tejto sfére dialo v iných častiach Európy.

Aj ďalšie dva príspevky sa odlišujú od príspevkov zameraných na jeden región alebo lokalitu. Eva Frimmová si všima to, ako slovenskí humanisti reagovali na problematiku zločinu a trestu vo svojich teoretických spisoch, Jana Skladaná si zase všima jazyk súdnych písomností zo 16. – 18. storočia. Jej príspevok je zaujímavý aj tým, že uvádza príklady používania slovenčiny v súdnych písomnostiach či už vo forme jednotlivých pojmov alebo výrazov, alebo dokonca v súvislých záznamov súdnych procesov.

Nasleduje akýsi ďalší blok príspevkov venovaných jednotlivým regiónom Slovenska, pričom pred nami defilujú problémy Gemera, Malohontu a Zvolena z pera J. Valacha, Banskej Štiavnice z pera E. Košiarovej, Pukanca (autorom je P. Tesák) a Malaciek z pera J. Hričovskej.

Nasledujú ďalšie príspevky so širším a zovšeobecňujúcejším pohľadom na problematiku konferencie. V. Dangl sa venuje súboju ako špecifickej forme výkonu spravodlivosti, pričom v Uhorsku nadobúdala táto forma špecifickejšie zafarbenie ešte aj v druhej polovici 19. storočia v širších politicko-spoločenských súvislostiach (Bosna a Hercegovina). Hoci štát sa snažil túto formu riešenia sporov zakázať, na druhej strane vžitú spoločenskú predstavu si vyžadovali riešiť niektoré problémy aj touto cestou. L. Vrtel vo svojom príspevku sleduje, ako sa motívy spravodlivosti, zločinu a trestu prejavili v erbovej tvorbe, E. Augustínová si všima súdnicstvo na základe dobových tlačí 18. storočia.

Blok príspevkov venovaných určitým regiónom uzatvárajú príspevky A. Kredatusovej (venuje sa odrazu hrdelných trestov na Spiši v r. 1831), J. Drenka (jeho regiónom je Novohrad), K. Becaniová si všima mestskú políciu v Lučenci a napokon M. Kamasová sleduje prevenciu a represiu trestných činov v Modrom Kameni a vo veľkokortíšskom regióne.

Dvojica autoriek – L. Zemandlová a M. Varšová na pomerne rozsiahlom priestore sledujú vytváranie a funkciu policajno-bezpečnostných zložiek, pričom ich vývoj si všimajú už od staroveku.

Napokon zborník uzatvárajú tri príspevky, ktoré vyplňajú obdobie 20. storočia. A. Žideková si všima prostitúciu vo Zvolene, J. Rogul'ová sa zaoberá „atraktívnym“ prípadom vražedkyne Čubírkovej a napokon A. Falisová sleduje kriminalitu mládeže v medzivojnovom období. Škoda, že autorka príspevku o jednom z najväčších kriminálnych prípadov druhej polovice 20. storočia (prípád Čubírková), neuviedla vo svojom príspevku poznámkový materiál a najmä novinové príspevky, ktoré by umožnili sledovať, ako sa v socialistickom štáte usmerňovala aj informovanosť o významných trestných činoch.

## Vojenská história

Tento pomerne rozsiahly súhrn len veľmi stručne sumarizuje problematiku, ktorej sa autori venovali na konferencii a ktorých príspevky sú publikované v zborníku. Aj v tomto prípade platí, že je lepšie si príspevky prečítať, ako len o nich čítať.

Na záver by sme chceli napísať nejaké súhrnné hodnotenie. Takmer všetky príspevky sú spracované na základe bohatého archívneho materiálu a sú výsledkom jeho dlhodobejšieho výskumu v našich archívoch, čiže nie sú výsledkom prípravy nejakého konferenčného príspevku narýchlo. Uvážená a dôkladná príprava konferencie a výber príspevkov a ich autorov má za následok zborník, ktorý priam prekypuje množstvom údajov, faktov a postrehov, ktoré si určite vyžadujú podrobnejšiu analýzu a zovšeobecnenie, prípadne rozpracovanie niektorých problémov, aby tak mohla vzniknúť kvalitná syntéza venujúca sa naznačenej problematike do ešte väčšej hĺbky a do širšieho záberu. Pri čítaní zborníka ma napadlo, že z jeho príspevkov a údajov, ktoré autori publikovali, by mohol vzniknúť aj nádherný „slovenský pitaval“ pre oveľa širšiu čitateľskú obec, pretože v jednotlivých príspevkoch je uvedené veľké množstvo tragédií obyčajných ľudí, našich predkov, žijúcich na Slovensku.

Je len škoda, že sa do konferencie nezapojili aj odborníci z iných inštitúcií, napr. múzejníci, ktorí by na muzeálnych predmetoch mohli dokumentovať aj materiálnu stránku uvedenej problematiky. Veď v mnohých našich múzeách sa nachádzajú pôvodné nástroje výkonu spravodlivosti (popravčie meče) či iné predmety útrpného práva. Literármi vedci by zasa mohli prispieť mnohými dielami, v ktorých autori umeleckou formou spracovali problém zločinu a trestu, umenovedci a architekti by zase mohli prispieť spracovaním budov, ktoré zohrali významnú úlohu pri potláčaní zločinnosti (väznice, domy majstrov popravčieho remesla) či výkonu súdnictva. Tým by sa však asi príliš rozšíril program takejto akcie, ale mohla by to byť inšpirácia pri pokračovaní výskumu problematiky.

Zostavovateľ zborníka a organizátor akcie Leon Sokolovský si v úvode povzdychol nad tým, koľko času uplynulo od poriadania akcie až po vydanie zborníka. Nech už ten čas bol akokoľvek dlhý, podstatné je, že zborník uzrel svetlo sveta a že sa dostáva do rúk čitateľov, ktorí v ňom nájdu množstvo poučenía.

*Pavol Valachovič*

**B A K A, I.: SLOVENSKÁ REPUBLIKA A NACISTICKÁ AGRESIA PROTI POĽSKU.**  
Bratislava : Vojenský historický ústav 2006, 192 s.

Aktívny podiel slovenských vojenských jednotiek na rozpútaní druhej svetovej vojny a ich spoluúčasť v ťažení proti Poľsku po boku nacistického Nemecka možno bez ohľadu na celkové hodnotenie označiť za udalosť mimoriadnej dôležitosti, a v konečnom dôsledku aj ako atraktívnu tému. Slovenská republika sa tak priamo, aj keď viac-menej len symbolicky podieľala na rozpútaní doposiaľ najväčšieho vojnového konfliktu v novodobých dejinách ľudstva. Autor recenzovanej knižnej monografie si túto skutočnosť dostatočne uvedomuje, pričom v závere dodáva, že „je paradoxne historickým faktom, že Slovenská republika sa stala vôbec prvým spojencom nacistického Nemecka, ktoré túto vojnu vyvolalo (s. 170)“. Za rovnako paradoxné považujem to, že spomenutý fakt dodnes zostáva pre väčšinu Slovákov málo známy. Neraz sa možno presvedčiť o tom, že vo vedomostiach istej časti slovenskej spoločnosti na túto tému sa doteraz objavuje množstvo nepresností, prípadne názorov opierajúcich sa o informácie, ktoré nenachádzajú potvrdenie v archívnych prameňoch. Pokus o kritické osvetlenie tejto témy sa pritom ešte aj dnes neraz stretáva s odmietnutím a vyvoláva negatívne emócie, čo je do istej miery pochopiteľné vzhľadom na to, že obsahuje množstvo konfliktogénnych prvkov. Žiada sa zdôrazniť, že napriek ojedinelým pokusom o reflexiu účasti slovenskej armády vo vojne proti Poľsku

v podobe štúdií či vedeckých statí v zborníkoch (pozornosť si zaslúžia najmä práce A. Hrnka) chýbala doteraz ucelená vedecká monografia. Existuje teda široká škála problémov, ktoré poukazujú na potrebu a priam naliehavosť kritickéj historickej analýzy tejto problematiky vychádzajúcej z dôkladného výskumu archívneho materiálu. Na túto neľahkú úlohu sa podujal Igor Baka, vedecký pracovník Vojenského historického ústavu v Bratislave, ktorého netreba osobitne predstavovať odbornej, ale napokon ani laickej verejnosti, zaujímajúcej sa o politický vývoj na Slovensku v pomníčovskom období a vojenské dejiny Slovenska za druhej svetovej vojny. Popri niekoľkých vedeckých štúdiách uverejnených aj na stránkach Vojenskej histórie je I. Baka autorom monografie venovanej židovským pracovným táborom na Slovensku<sup>1</sup> a spoluautorom viacerých kolektívnych prác so širokým tematickým záberom.<sup>2</sup> Vo svojich publikáciách preukázal dobrú znalosť fungovania mechanizmov jednotlivých oblastí spoločensko-politického systému Slovenskej republiky.

Autor rozdelil monografiu na tri kapitoly, ktoré doplnil o krátky úvod, záver, resumé v anglickom a nemeckom jazyku, tabuľky, obrazovú prílohu, zoznam skratiek a použitej literatúry. Istým hendikepom monografie je fakt, že v nej chýba menný register, ktorý by čitateľovi podstatne uľahčil orientáciu v texte. Heuristický výskum autora obsiahol relevantné fondy uložené v dovedna deviatich archívoch na Slovensku (predovšetkým Slovenského národného archívu a Vojenského historického archívu v Bratislave), v Českej republike, Nemecku (zbierky Spolkového archívu – Vojenského archívu vo Freiburgu) a Poľsku (popri Archiwum Akt Nowych aj fondy dnes obtiažne dostupného archívu bývalého poľského Vojenského historického ústavu).

V prvej kapitole s názvom *Slovensko ako nástupný priestor pre nemecký útok na Poľsko* Baka priblížil vývoj (česko-)slovensko-poľských vzťahov od jesene 1938 do augusta 1939, hraničné spory medzi ČSR a Poľskom v medzivojnovom období s priblížením ich genézy od r. 1919 a spôsob, akým sa ich obidva štáty pokúšali riešiť. Pritom paralelne sleduje niekoľko tematických celkov a otázok, ktoré navzájom súviseli. Jeden z tematických okruhov zahŕňa Slovensko ako objekt záujmu a aspirácií susedných štátov od podpísania Mníchovskej dohody v septembri 1938. V tomto rámci autor predstavuje Hitlerov plán, či skôr málo konkrétne a hmlisté návrhy týkajúce sa nemecko-poľsko-maďarského kondomína na Slovensku v období od januára do apríla 1939. Ďalšou z tém je politika Tretej ríše v slovenskej otázke od pomníčovského obdobia. Politické scenáre, ktoré boli v Berlíne predmetom úvah, sa postupne vyvíjali od myšlienky rozbiť Česko-Slovensko „zvonka“ s účasťou Maďarska a prípadne Poľska ku koncepcii, ktorá predpokladala využitie vnútorných antagonizmov medzi jednotlivými národmi tvoriacimi Č-SR. Baka ďalej analyzuje vplyv medzinárodných udalostí na vývoj na Slovensku, konkrétne zmenu v pomere politických síl, ktorá znamenala oslabenie pozície skupiny tzv. polonofilského krídla v HSLŠ na čele s Karolom Sidorom a výrazné posilnenie tzv. germanofilov. Bezprostredne to súviselo s poľskými územnými požiadavkami z konca októbra 1938. Týkali sa pohraničného územia Kysúc, Oravy a Spiša, ktoré bolo napokon pripojené k Poľsku. Možno súhlasiť s autorom, ktorý konštatuje, že územné požiadavky poľskej vlády a spôsob, akým boli prezentované, sa na Slovensku chápali ako zrada a vyvolali protipoľské nálady (s. 11) – v okolí Čadce a na Javorine sa koncom novembra 1938 odohral ozbrojený konflikt, ktorý sa nezaobišiel bez obeť na obidvoch stranách. Navyše Poliaci nastolili svoje požiadavky voči Slovensku v mimoriadne nepriaznivých okolnostiach, totiž krátko po Viedenskej arbitráži, ktorá znamenala pre Slovensko

<sup>1</sup>BAKA, I.: Židovský tábor v Novákoch 1941 – 1944. Bratislava 2001.

<sup>2</sup>BAKA, I. – NIŽŇANSKÝ, E. – KAMENEC, I.: *Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938 – 1944*. Dokumenty. Bratislava 2004; *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Editori MICHÁLEK, S. – KRAJČOVIČOVÁ, N. Bratislava 2003; *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha 2005; BAKA, I.: *Návrat odtrhnutých bratov. Protipoľská propaganda roku 1939*. In: *Storočie propagandy. Slovensko v osidlach ideológií*. Zostavili BYSTRICKÝ, V. – ROGULOVÁ, J. Bratislava 2005, s. 121-130.

## Vojenská história

stratu približne jednej tretiny územia na úkor Maďarska. Je evidentné, že poľská vláda si vtedy nedostatočne uvedomovala negatívne následky, ktoré na Slovensku vyvolali v jej chápaní „hraničné korektúry“ na poľsko-slovenskej hranici<sup>3</sup>, pričom nárast protipoľských nálad v slovenskej spoločnosti takpovediac hral do kariet Nemcom a ich politickým zámerom na Slovensku.

Pri opise udalostí na prelome rokov 1938/1939 autor zvolil správny postup, pretože slovensko-poľské vzťahy analyzuje v kontexte vývoja na medzinárodnej scéne. Vznik Slovenskej republiky 14. marca 1939 bol udalosťou, ktorej venovali vo Varšave zvláštnu pozornosť aj vzhľadom na bezprostredné susedstvo so Slovenskom. Pre poľské politické elity sa tak otvorila otázka, ako hodnotiť charakter nového štátneho útvaru v súvislosti s čoraz viditeľnejšou ingerenciou Berlína do vnútorných slovenských záležitostí a posilňovaním nemeckých vplyvov na Slovensku. Už 15. marca 1939 poľské ministerstvo zahraničných vecí zriadilo vyslanectvo Poľskej republiky v Bratislave z pôvodného generálneho konzulátu. O skutočnom charaktere slovenskej nezávislosti však poľská vláda nemala žiadne ilúzie – Baka konštatuje, že „Poľsku bolo veľmi rýchlo po 14. marci jasné, že v Slovensku nemôže hľadať partnera pre protinemecké akcie“ (s. 15). Zároveň upozorňuje na istý paradox v slovensko-poľských vzťahoch v tomto období: na jednej strane slovenská tlač (*Slovák a Gardista*) viedla protipoľskú kampaň a nejuden prejav slovenských vládných funkcionárov vyvolal protest poľského vyslanca v Bratislave, na druhej strane sa práve v tomto období dá pozorovať nárast spontánnych propoľských sympatií, ktoré vyvolalo násilné presadzovanie nemeckých vplyvov (príchod beráterov do slovenských ministerstiev, politická eliminácia K. Sidora z politického života na nemecký nátlak) a čoraz agresívnejší tón Berlína v posolstvách adresovaných Varšave. V tejto súvislosti treba upozorniť, že práve vtedy, t. j. začiatkom apríla 1939, si Nemci začali pripravovať pôdu v svojich satelitných štátoch pre agresiu proti Poľsku. Pri napätých nemecko-poľských vzťahoch to dodatočne motivovalo potrebu pacifikovať Sidora a ním vedený politický prúd. Po prijatí smernice o útoku na Poľsko 11. apríla 1939 sa nemecké orgány zamerali na elimináciu rizík, ako aj všetkých potenciálnych zárodkov odporu, ktoré by mohli komplikovať realizáciu „Fall Weiss“. V tejto atmosfére dochádzalo k prvým útokom Slovákov do Poľska, pričom mnohí z nich neskôr tvorili československú légiu (označovanú aj ako Legión Čechov a Slovákov). Za priam senzačný možno považovať úlet osemčlennej skupiny letcov z Piešťan do Poľska (lietadlá pristáli v Dębline a v Krakove) v júni 1939. Baka v tejto súvislosti uvádza príklady niekedy až fantasticky znejúcich – ak zohľadníme septembrové udalosti – radikálnych plánov ozbrojeného protinemeckého povstania spojených s pričlenením severných území Slovenska k Poľsku (s. 25-26), resp. údajného – podľa svedectva P. Čarnogurského – plánu spojiť slovenskú a poľskú armádu v prípade nemecko-poľskej vojny (s. 19), s ktorými sa možno v tomto období stretnúť v radoch časti slovenskej armády. Pri hodnotení týchto plánov si však autor zachováva potrebný nadhľad, hodnotí ich kriticky a poukazuje na ich nereálnosť, čím výraznou mierou prispieva k demytologizácii viacerých aspektov vývoja na Slovensku krátko pred druhou svetovou vojnou. Správne poznamenáva, že pred vojnou odišlo do emigrácie len veľmi málo slovenských dôstojníkov, pretože väčšina z nich sa na Slovensku núkala možnosť rýchlej kariéry (s. 25).

Ďalším zo sprievodných znakov rastúceho napätia medzi Poľskom a Nemeckom a jeho priamym prejavom na Slovensku bola zvýšená aktivita spravodajských služieb, či inými slovami – spravodajská vojna. V doterajších prácach chýbala analýza spolupráce nemeckého a slovenského spravodajstva a v tomto kontexte aj činnosti poľskej rozviedky – 2. expozitúry II. oddelenia Hlavného štábu poľského vojska, ktorej členovia aktívne zasiahli do operácie „Łom“ na Podkarpatskej Rusi v októbri 1938 a pôsobili aj na východnom Slovensku.<sup>4</sup> Slovensko-nemecká

<sup>3</sup>Túto skutočnosť kriticky hodnotia aj niektorí poľskí historici. Pozri napr. ORLOF, E.: *Dyplomacja polska wobec sprawy słowackiej w latach 1938 – 1939*. Krakov 1980, s. 191-198.

<sup>4</sup>Pre bližšie informácie k činnosti 2. expozitúry II. oddelenia HŠ PV na Slovensku pozri: Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiwicza. Zostavovateľia: GRZYWACZ, A. – KWIECIEN, M. – MAZUR, G. Krakov 2000.

spravodajská spolupráca proti Poľsku, ktorej prejavom bola aj návšteva admirála Wilhelma Canarisa na Slovensku v máji 1939, bola podľa Baku jasným signálom, že so Slovenskom sa počíta ako s nástupným priestorom Wehrmachtu v blížiacom sa vojnovom konflikte (s. 17).

Z hľadiska príprav na úder proti Poľsku z juhu malo pre Nemcov veľký význam tzv. ochranné pásmo, čiže časť západného Slovenska, ktorá sa na základe ochrannej zmluvy medzi Nemeckom a Slovenskom ocitla pod nemeckou vojenskou správou znamenajúcou de facto okupáciu. Prípravy, ktoré s tým súviseli (opevňovacie práce a pod.), približuje kapitola I.3, pričom tieto boli podľa autora ďalším zo signálov pre slovenskú vládu, že minimálne ochranná zóna má byť nástupným priestorom pre Wehrmacht v útoku na Poľsko. S umocňovaním nemeckého vplyvu na Slovensku a vojenskými prípravami na vojnu proti Poľsku bezprostredne súvisia rokovania Nemeckej vojenskej komisie (DMK) so slovenskou vládou o ochrannom pásme. Na základe autorovej podrobnej analýzy týchto rokovaní, ktoré boli v skutočnosti sériou predkladania širokého katalógu nemeckých požiadaviek krok po kroku prijímaných bratislavskou vládou, sa zvyrazňuje nerovnaké postavenie Nemecka a jeho „chránenca“ – Slovenskej republiky. Ich vrcholom bolo podpísanie zmluvy, v ktorej sa slovenská vláda okrem iného zaviazala prispôbiť komunikačnú sieť na území Slovenska potrebám „obraný“ krajiny – ako to prezentovala vládna propaganda. V skutočnosti sa takto pripravovali cesty pre transport veľkého množstva vojenského materiálu k slovensko-poľskej hranici. Ochranná zóna sa rozšírila smerom na východ a začali sa v nej rozmiestňovať jednotky nemeckej 7. pešej a 4. ľahkej divízie. Súčasne sa viedli nemecko-slovenské rokovania o dopravných a hospodárskych otázkach, predmetom interných úvah nemeckých orgánov bolo pôsobenie Wehrmachtu na celom území Slovenska a tiež činnosť a početný stav slovenskej armády v prípade útoku na Poľsko. Ich efektom bolo obmedzovanie kompetencií a manévrovacieho priestoru slovenskej vlády a upevňovanie Slovenska v sfére vplyvu Tretej ríše. Je pritom príznačné, že ešte v auguste 1939 samotná existencia Slovenskej republiky nebola samozrejmosťou a jej postavenie bolo neisté. Táto neistota nebola vlastná len časti slovenských politických elít. Jej význam si uvedomovali aj v Poľsku. Tunajšia tlač spustila v auguste 1939 silnú propagandistickú kampaň pod heslom „Nemci sľubujú Maďarom Slovensko“ výmenou za účasť Maďarska v útoku na Poľsko, ktorá – súdiac podľa reakcií slovenských hodnostárov – z pohľadu Varšavy splnila účel.

To je napokon ďalší z podstatných aspektov slovensko-poľských vzťahov pred druhou svetovou vojnou, ktorým autor venuje zvláštnu pozornosť vo viacerých podkapitolách a dali by sa charakterizovať heslom „propagandistická vojna“. Tá totiž bola logickým vyústením rastúceho napätia na linke Bratislava – Varšava, ktoré koncom augusta 1939 sprevádzali opakované protesty a diplomatické nóty z oboch strán. V poľskej tlači sa prejavila tendencia rozlišovať medzi slovenským národom a bratislavskou vládou s cieľom spochybniť jej politický mandát. Bratislava kontrovala posilnením protipol'skej propagandy po podpise nemecko-sovietskeho paktu o neútočení. Jej výsledkom bola protipol'ská manifestácia na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave 22. augusta, po ktorej časť účastníkov vtrhla do bytu poľského vyslanca M. Chalupczyńskiego a zdemolovala ho. Priebeh manifestácie s ministrom propagandy A. Machom, ako hlavným protagonistom, tak ako ho približuje autor na základe správy poľského vyslanectva, veľa vypovedá o jej skutočnom priebehu: väčšinu demonštrantov, ktorí boli naladení skôr protimaďarsky a protizidovsky, tvorili uniformovaní príslušníci HG a Freiwillige Schutzstaffel a väčšina z nich údajne ani nevedela, že Javorina bola pripojená k Poľsku (s. 58). Protipol'ská kampaň paralelne prebiehala aj v slovenskej tlači, čo autor dokumentuje viacerými citátmi zo „Slováka“ (s. 58-63).

Baka podrobne opisuje *modus operandi* slovenských a nemeckých ozbrojených síl v tej dobe, v akej bol dohodnutý v poslednom týždni augusta 1939. Ako vyplýva z hlásenia nemeckého vojenského atašé v Bratislave mjr. Beckera, podpis paktu Ribbentrop – Molotov 23. augusta, ktorý v tajnom protokole rozdeľoval územie Poľska a východnej Európy na sféru nemeckého a sovietskeho vplyvu, prijala slovenská spoločnosť s uspokojením. Nemohla však

## Vojenská história

nič tušiť o ďalekosiahlych nemeckých požiadavkách, ktoré nasledujúceho dňa Nemci predostreli bratislavskej vláde. Týkali sa odovzdania slovenskej armády do dispozície Wehrmachtu, ako aj využitia územia Slovenska na útok proti Poľsku, ktoré – ako vyplýva z nemeckých archívnych prameňov – J. Tiso a spol. prijali bez pripomienok (s. 42). Výmenou Nemci sľúbili garantovať slovensko-maďarskú hranicu z augusta 1939. Slovensko malo tiež získať späť územia, ktoré r. 1938 odstúpilo Poľsku. Je tiež symptomatické, že 26. augusta 1939, na ktorý bol pôvodne naplánovaný útok na Poľsko, bola slovenská armáda pripravená vykonať väčšinu nemeckých požiadaviek. Útok bol síce odvolaný v poslednej chvíli, no na slovensko-poľskej hranici sa odohrali lokálne ozbrojené strety. Mobilizácia slovenskej armády sa začala 26. augusta, a k 1. septembru 1939 bolo povolaných do zbrane 15 ročníkov. Do podriadenosti Veliteľstva slovenskej poľnej armády s krycím menom „Bernolák“ na čele s ministrom obrany gen. F. Čatlošom patrili tri pešie divízie s krycím menom „Jánošík“, „Škultéty“ a „Rázus“, ktoré po útoku na Poľsko doplnila Rýchla skupina (krycie meno „Kalinčiak“). Jedna zásadná otázka však zostáva aj naďalej otvorená: na základe dostupných prameňov nemožno podľa autora jednoznačne určiť, kedy velenie nemeckej 14. armády, ktorému bola slovenská armáda podriadená, oficiálne informovalo slovenskú stranu o úmysle použiť slovenské jednotky na útok na Poľsko (s. 49). Zo zistenia autora vyplýva, že Čatlošove tvrdenia o tom, že sa o tomto zámere dozvedel až tesne pred útokom 1. septembra, sú nedôveryhodné. Taktiež otvorenou zostáva otázka, kedy o využití slovenskej armády v útoku na Poľsko rozhodlo samotné velenie 14. armády (gen. div. W. List).

Vzhľadom na útok slovenskej armády na Poľsko je dôležitý a zaujímavý postoj jednotlivých slovenských politikov k tejto otázke. Baka ich rozdelil do troch skupín, pričom pri tejto klasifikácii vychádzal najmä zo správ nemeckého vyslanca v Bratislave H. Bernarda, ktoré konfrontoval s inými prameňmi. J. Tiso, podpredseda vlády V. Tuka, hlavný veliteľ HG A. Mach a minister národnej obrany gen. F. Čatloš sa prikláňali k názoru, že ak by Slovensko zostalo neutrálne, muselo by počítat s ďalekosiahlymi politickými následkami. K protivníkom účasti slovenských vojsk v útoku na Poľsko patril K. Sidor (vtedy už „odsunutý“ na vyslanecký post vo Vatikáne) a jeho súputníci, a do tretej skupiny, ktorá oscillovala medzi obidvoma táborami, zaradil ministra zahraničia F. Ďurčanského a časť pracovníkov jeho rezortu. V tomto kontexte sa opäť (tak ako pred, ale hlavne po útoku na Poľsko) stretávame s kategóriou „menšieho zla“, či s údajne bezalternatívnu politikou: jednak F. Ďurčanský 1. augusta 1939 a jednak J. Tiso pred Národným súdom svorne tvrdili, že vzhľadom na pomer Slovenska k Nemecku nemôže byť reč o neutralite (s. 63-64). Nazdávam sa, že v tomto prípade existuje pre historika istý priestor na porovnanie. Litva, štát ktorý bol roku 1939 na základe kvantitatívnych ukazovateľov (počet obyvateľov, rozloha), politickej váhy, a tým pádom aj možnosti odporovať nátlaku iného štátu porovnateľný so Slovenskou republikou, sa do útoku na Poľsko nezapojila, napriek silným „pokušeniam“ zo strany Nemecka (prinavrátanie Vilenskej oblasti) a 1. septembra 1939 vyhlásila neutralitu. Napriek čiastočne odlišnej geopolitickej situácii tu z principiálneho hľadiska pre historika existuje možnosť porovnať postup a konanie Bratislavy a Kaunasu na prelome augusta a septembra 1939. I. Baka sa k otázke, či pre slovenskú vládu existovala iná možnosť ako účasť na útoku, vyjadril veľmi jasne v závere monografie: „Slovenskí politici sa len ťažko mohli vyhnúť požiadavke využiť územie SR ako nástupný priestor nemeckej armády. Na druhej strane zatiaľ nie sú známe dokumenty, ktoré by svedčili o priamom nátlaku v súvislosti s postupom slovenskej armády na poľské územie. Z relevantných dostupných dokumentov nemožno jednoznačne povedať, že Slovensko nemalo žiaden manévrovací priestor v tejto otázke. Zatiaľ sa nenašiel dokument, v ktorom by nemecká strana túto otázku kládla ultimatívne, ako podmienku ďalšej existencie SR.“

Účasť slovenskej armády vo vojne proti Poľsku analyzuje druhá kapitola. Autor podrobne približuje zloženie, bojové úlohy a nasadenie slovenských vojenských formácií pred a počas útoku na Poľsko, pričom jednotlivým zložkám slovenských ozbrojených síl sú venované osobitné podkapitoly (pozemné jednotky a poľná armáda – podkapitola II.3, slovenské vzdušné zbrane a ich nasadenie – podkapitola II.4). Prvý rozkaz na postup slovenských síl vydal minister gen.



Čatloš 1. septembra 1939 v skorých ranných hodinách. Do útoku na Poľsko sa zapojila 1. divízia „Jánošík“, ku ktorej sa neskôr pridala 3. divízia „Rázus“ a Rýchla skupina „Kalinčiak“. Až do 11. septembra, keď sa bojová činnosť slovenskej armády v Poľsku takmer celkom zastavila, slovenské jednotky obsadili územie po líniu Bukowsko – Kulaszne – Baligród – Jablonki – Cisna. V ďalších dňoch sa sústredili na očisťovanie obsadeného územia od nepriateľských vojsk, rozkazom zo 17. septembra sa začala demobilizácia slovenských jednotiek. Je to pozoruhodné najmä z toho hľadiska, že práve 17. septembra zaútočili na východnú hranicu Poľska sovietske vojská. Bolo by preto zaujímavé dozvedieť sa, či medzi obidvoma udalosťami existovala istá súvislosť. Straty v dôsledku bojového nasadenia slovenskej armády neveliké (18 mŕtvych, 46 ranených a 11 nezvestných, pričom časť z nich spôsobili nehody), žiaľ, chýbajú bližšie údaje o stratách na poľskej strane. Symbolickým ukončením účasti slovenských vojsk na agresii proti Poľsku bola vojenská slávnosť pri Poprade 5. októbra. Treba oceniť, že autor vhodne doplnil text doposiaľ nepublikovanými fotografiami (s. 119-131). Väčšina z nich, ako napr. fotografia ministra F. Čatloša v kruhu usmievajúcich sa obyvateľov jednej z prinavrátenej obcí, resp. snímka predsedu vlády (o tri týždne neskôr prezidenta) J. Tisa vyznamenávajúceho príslušníkov Wehrmachtu s doretušovanou siluetou Vysokých Tatier v pozadí, sú zároveň zaujímavou ukážkou oficiálnej propagandy, ktorú v tomto období viedli slovenské vládne úrady. Pre doplnenie tejto informačne bohatej kapitoly možno aspoň v krátkosti spomenúť, že od samotného začiatku tohto vojnového konfliktu stáli Slováci spoločne s Čechmi aj na opačnej strane frontu, v spomínanej československej légii, resp. Legióne Čechov a Slovákov, ktorý vznikol na základe dekrétu poľského prezidenta Ignacyho Moścického z 3. septembra 1939 (s platnosťou od 1. septembra 1939). Časť légie sa zúčastnila protiletectkej obrany mesta Tarnopol'. Popri menšom maďarskom oddieli bola jedinou spojeneckou jednotkou, ktorá sa zúčastnila obrany Poľska. Len pre zaujímavosť – k pôsobeniu légie sa neskôr vyjadril jej veliteľ gen. Lev Prchala, ktorý sa za druhej svetovej vojny dostal do nemilosti čs. emigračnej vlády (čs. minister obrany gen. S. Ingr ho dal do disponibilít). Prchala roku 1943 podal na britský súd žalobu na Bohumila Beneša, synovca čs. prezidenta, ktorý ho slovne napadol v týždenníku *Čechoslovák*. Počas súdneho pojednávania gen. Prchala, ktorého Benešov obhajca obvinil z úmyselného rozdeľovania Slovákov od Čechov v légii a formovania samostatných slovenských vojenských jednotiek, okrem iného povedal, že „vojna proti Nemcom bola viac populárna medzi Slovákmí“.<sup>5</sup>

V tretej, záverečnej kapitole monografie autor vysvetľuje vnútropolitické a zahraničné dôsledky účasti SR vo vojne. Poukazuje na militarizáciu slovenskej spoločnosti a posilnenie tzv. radikálneho krídla HSĽS, približuje fungovanie propagandistickej mašinérie na Slovensku v prvých septembrových týždňoch, bez povšimnutia nenecháva ani otázku poľských vojnových zajatcov na území SR. V podkapitole s titulom *Začiatok bezalternatívnej politiky* Baka správne interpretuje následky spoluúčasti Slovenskej republiky na protipoľskej agresii, ktorá síce prispela k jej posilneniu v sfére vplyvu Tretej ríše, avšak ani nadviazanie diplomatických vzťahov s menšími štátmi (Litva, Bulharsko) či neskôr so Sovietskym zväzom nemohlo kompenzovať škody a ďalekosiahle následky, akými bolo odvolanie diplomatických zástupcov Veľkej Británie a Francúzska, ktoré do 1. septembra 1939 uznávali Slovenskú republiku (aj keď len de facto). Situáciu, ktorá vznikla na území pričlenenom k SR na základe nemecko-slovenskej dohody z 21. novembra 1939, hodnotí autor s potrebným nadhľadom. Približuje zavádzanie nových praktík na tomto území (perzekučné opatrenia, reslovakizácia) a konštatuje, že obraz kreovaný štátnou propagandou sa podstatne odlišoval od skutočnosti.

V knihe sa objavila jedna nepresnosť: autor píše o ústavnom zákone o inkorporácii územia zabratého „bývalým Poľskom“ (s. 159). Pravdepodobne ide o parafrázu názvu zákona, resp. štátnej propagandy, ktorá používala takýto pojem. V skutočnosti však poľský štát právne

<sup>5</sup> Archiwum Akt Nowych, Varšava, fond Akta Instytutu Hoovera, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, mikrofilm č. 23, s. 339. Zápis z druhého dňa súdneho pojednávania vo veci Prchala vs. B. Beneš, Londýn 13.10. 1943.

## Vojenská história

existoval aj po obsadení jeho územia nepriateľskými vojskami, jeho nositeľom a reprezentantom uznávaným na medzinárodnom fóre bola exilová vláda na čele s premiérom gen. W. Sikorským ustanovená 30. septembra 1939 v Paríži.

Tematický záber Bakovej monografie je mimoriadne široký. S témou súvisí niekoľko aspektov, ktoré sú vzhľadom na hlavnú myšlienkovú os knihy síce marginálne, avšak zaslúžia si aspoň krátku zmienku. Jedným z nich je reakcia poľskej exilovej vlády na účasť Slovenska vo vojne proti Poľsku a inkorporáciu obsadeného územia k SR.<sup>6</sup> S prípravami na útok proti Poľsku súviselo aj zatknutie osôb (Stanislav Mareš, Anton Przeták a iní) slovenskými bezpečnostnými orgánmi a ich vyšetrowanie, ktoré boli obvinené zo spolupráce s poľskou spravodajskou službou.<sup>7</sup> Do pozornosti autora odporúčam tiež edíciu (na Slovensku, žiaľ, nedostupnú), ktorú vydala Historická komisia poľského hlavného štábu v Londýne s názvom *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*.<sup>8</sup> Obsahuje napr. podrobné mapy súvisiace s obrannou vojnou Poľska. Napokon na záver krátke odporúčanie pre prípad, ak by autor uvažoval o doplnení textu pre poľské vydanie: za nahliadnutie stojí správa L. Szathmáryho pre E. Beneša z júla 1941, v ktorej podrobne opísal svoje pôsobenie v diplomatických službách SR s mimoriadne zaujímavými pasážami a opisom úradnej korešpondencie s bratislavským MZV v predvečer útoku na Poľsko. Je uložená v Archíve Múzea SNP v Banskej Bystrici.

Spomenuté pripomienky uvádzam ako návrhy, resp. poukazy na doplnkové pramene sekundárneho významu, ktorými by autor mohol rozšíriť text monografie v prípade, ak by sa uvažovalo o jej preklade do poľštiny. Mojmým zámerom nie je relativizovať prínos knihy, ktorý považujem za nesporný. Baka totiž okrem toho, že prezentuje množstvo nových informácií, reviduje nepresnosti a mýty vytvorené marxistickou historiografiou pred rokom 1989, ako napr. okolnosti kremnickej vzbury (s. 83-85). Polemizuje aj s pohľadom, podľa ktorého bola aktívna účasť slovenských vojsk v agresii proti Poľsku *conditio sine qua non* ďalšej existencie Slovenskej republiky.

Kniha I. Baku v mnohých aspektoch prekračuje tematický rámec vymedzený názvom. Je to prirodzené, keďže účasť slovenskej armády v útoku na Poľsko možno v plnom rozsahu pochopiť len na základe podrobného rozboru genézy tejto udalosti a po priblížení jej dozvukov a následkov. Čitateľ tak má možnosť oboznámiť sa s diplomatickým zákulisím a obsahom nemecko-slovenských rokovaní, ktorými si Tretia ríša pripravovala pôdu pre zabezpečenie útoku na Poľsko z územia Slovenska, s mechanizmami, ktoré viedli k prehľbovaniu závislosti Bratislavy od Berlína, s fungovaním propagandy na Slovensku a v Poľsku v predvečer vojny a v neposlednom rade vojenskými prípravami a priebehom vojenských operácií v prvých týždňoch druhej svetovej vojny. Atraktivnosť Bakovej monografie vyplýva aj zo skutočnosti, že zaplňa jednu z medzier nielen v slovenskej, ale aj v poľskej historiografii. Krátko po vydaní bola prezentovaná v Poľsku – jednak v Slovenskom inštitúte vo Varšave a jednak na pôde Historického ústavu Poľskej akadémie vied, kde sa stretla s mimoriadne živou odozvou. Má preto všetky predpoklady na to, aby sa dostala do povedomia širšieho (nielen *striktne* odborného) okruhu záujemcov, ktorých je mnoho nielen na Slovensku, ale aj v susednom Poľsku.

Dušan Segeš

<sup>6</sup>Tomuto aspektu venuje pozornosť napr. KISIELEWSKI, T.: *Federacja środkowoeuropejska. Pertraktacje polsko-czechosłowackie 1939 – 1943*. Varšava 1991, s. 38-41.

<sup>7</sup>Dokumentácia tohto procesu je uložená v Slovenskom národnom archíve v Bratislave vo fonde Ústredňa Štátnej bezpečnosti (UŠB), spis „Špionáž v prospech Poľska – Mareš a spol.“

<sup>8</sup>*Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*. 1. diel, *Kampania wrześniowa*, časť 1, *Polityczne i wojskowe położenie Polski przed wojną*. Londýn 1951; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*. 1. diel, *Kampania wrześniowa*, časť 2, *Przebieg działań od 1 do 8 września*. Londýn 1954; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*. 1. diel, *Kampania wrześniowa*, časť 3, *Przebieg działań od 9 do 14 września*. Londýn 1959. Pozornosť si zasluhuje aj práca KORNAT, M.: *Polska 1939 roku wobec paktu Ribbentrop-Mołotow : problem zbliżenia niemiecko-sowieckiego w polityce zagranicznej II Rzeczypospolitej*. Varšava 2002.

S O F S K Y, W.: *ŘÁD TERORU: KONCENTRAČNÍ TÁBOR*. Praha : Argo 2006, 376 s.

Vydavateľstvo Argo je našej odbornej verejnosti dobre známe. V jeho ponuke sa nachádza viacero zaujímavých edícií, ktoré sa zaoberajú históriou. V rámci edície HISTORICKÉ MYŠLENÍ sa stretávame so základnými historickými prácami, ktoré pojednávajú o významných udalostiach a problémoch stredovekých i novovekých dejín. Súčasťou tejto edície je i Řada totalitarismu a šoa, ktorá sa zaoberá pohnutou dobou druhej svetovej vojny a udalostiam, ktoré ju sprevádzali. Tejto problematike sa venuje aj nemecký profesor sociológie Wolfgang Sofsky vo svojej monografii *Řád teroru: koncentrační tábor*. Kniha predstavuje už ôsmy zväzok Řady totalitarismu a šoa.

Autor sa dlhodobejšie zaoberá a analyzuje fenomén násilia (napr. vo svojich knihách *Operation Freiheit* o vojne v Iraku a jeho despotizme, *Zeiten des Schreckens* o formách teroru v spoločnosti). V predkladanej knihe zhrnul a analyzoval svoje poznatky o inštitucionalizovanom násilí v nacistickej spoločnosti Tretej ríše. Autor sa zaoberá celkovým obdobím existencie koncentračných táborov – od roku 1933 (vznik tábora v Dachau) až po oslobodenie táborov spojeneckými vojskami. Kniha je členená na päť hlavných častí, ktoré sa ďalej delia na kapitoly. Celkovo sa v knihe nachádza 22 kapitol. Jednotlivé časti pojednávajú o najdôležitejších kategóriách koncentračných táborov: samotný tábor; priestor a čas; sociálne štruktúry; práca; násilie a smrť.

Autor preukázal vo svojej práci široký rozhľad a záujem o túto problematiku. V prvej časti sa zaoberá vznikom a postupným vývojom táborov v Tretej ríši. Vznik táborov podmieňuje rozvojom nacizmu a pokusom jeho čelných predstaviteľov o dosiahnutie absolútnej moci v spoločnosti. Absolútna moc spočívala na organizácii hnutia, nefunkčnosti pôvodných sociálnych štruktúr spoločnosti a vytvorení nových, na odstupňovaní moci, ľudskej práci, absolútnej bezmocnosti podriadených a dosiahnutí dokonalej moci – rozhodovaní o smrti a živote. Tento cieľ si vyžadoval aj systém donucovacích prostriedkov, ktorých predstaviteľmi sa stali koncentračné tábory. Tieto pôvodne vznikali pod správou SA (Sturmabteilung – úderné oddiely NSDAP) a až neskôr prešli pod správu SS (Schutzstaffeln – ochranné oddiely NSDAP). Spočiatku boli v táboroch umiestnení zločinci z povolania a asociálne osoby. Židia sa do táborov vo väčšej miere dostali po Krištalovej noci roku 1938. Po vypuknutí vojny sa do táborov začali umiestňovať aj zahraniční väzni, najmä Slovania. Pôvodne slúžili tábory na vyradenie politickej opozície a k terorizovaniu obyvateľstva, neskôr po vypuknutí vojny sa začal klásť dôraz aj na hospodárske využitie táborov. Naďalej však ostávalo prvoradým účelom táborov vyhladzovanie opozície a nepriateľov. Väzeň sa stával objektom v priestore, ktorý mal svoje špecifické znaky. Bol uzavretý pred vonkajším svetom a podliehal sociálnej kontrole. V rámci tábora sa nachádzali dve oddelené časti – časť väzňov a časť posádky. Nachádzala sa tu kompletná infraštruktúra potrebná na samostatný rozvoj. Tábor ohraničovala hranica predstavujúca tabu, ktorého porušenie sa trestalo bez milosti smrťou. Narušenie hraníc, či už skutočných alebo mentálnych, sa chápalo ako urážka absolútnej moci. Prípadný pokus o samovraždu bol pokladaný za prejav slobodnej vôle, ktorá bola zakázaná. Brána predstavovala symbol konca slobody a stávala sa verejným miestom k mučeniu väzňov. Cieľom tábora bolo uzavrieť čas väzňov do nikdy nekončiaceho sa stereotypného kruhu riadeného SS. V tábore nebola žiadna minulosť a budúcnosť, ale len prítomnosť. Autor sa dôkladne zaoberá časom väzňa, od jeho uväznenia, cez príchod do tábora, šikanovanie, zaradenie, prácu až po jeho prípadnú smrť. Značnú pozornosť autor venoval aj sociálnym štruktúram, ktoré sa vytvorili v tábore. Tábor nebol imúnny voči vzniku rozličných štruktúr. Hoci by sa na prvý pohľad zdalo, že spoločnosť tábora sa mohla deliť len na väzňov a ich dozorcov – SS, opak je pravdou. V rámci tábora sa nachádzali značné rozdiely ako medzi príslušníkmi SS, tak aj medzi samotnými väzňami. SS vytváralo medzi nimi už pri ich príchode triedy a označovala ich systémom farieb, trojuholníkov a označení. Toto značenie bolo predovšetkým

## Vojenská história

podmienené rasovými dispozíciami. Samotní väzni vytvárali vlastné delenia podľa viacerých kritérií: rasové hľadisko, sociálny status a aj podľa miery kolaborácie s vedením tábora. SS vo veľkej miere riadila tábory systémom vytvorených samospráv, keď niektorý väzeň zastupoval svoj blok a zodpovedal zaň. Tento systém možno charakterizovať ako *vládu väzňov nad väzňami*. Týmto spôsobom sa v táboch vytvorila určitá aristokracia väzňov, ktorí mali oproti ostatným značné výhody. Charakteristické pre táborový život boli predovšetkým samota a osamelosť. V táboch bol každý sám pre seba uprostred všetkých. Vládla tam anonymita a sociálne odcudzenie, ktoré umožňovalo prežitie.

Od väzňov bola neustále vyžadovaná práca. Väzni pracovali, lebo ešte žili. Cieľom práce neboli zisk a úžitok, ale smrť väzňov. Práca sa často vykonávala bez zmyslu užitočnosti a efektivity, stávala sa prostriedkom násillia. Väzni odvádzali svoju prácu pre rozličné subjekty – pre samotný tábor, pre hospodárske podniky SS a v neposlednom rade aj pre súkromný sektor. Boli neustále preťažovaní, práca bola podtechnizovaná, často nezmyselná a nekončiaca – napr. prenášanie zeminy z jedného miesta na druhé a naopak.

Na záver sa autor venuje otázke násillia a smrti v táboroch. V táboch človek mohol zahynúť viacerými spôsobmi. Nedostatočná hygiena a lekárska starostlivosť mali za následok rozličné epidémie, ktoré tu prepukali. SS ich riešila karanténou bez možnosti lekárskej pomoci. Tresty v táboroch boli bez príčiny a súdneho konania, ktoré by im poskytovalo zdanie legitimity. Väzeň mohol byť potrestaný za prílišnú usilovnosť a aj za pomalosť. Jediným spôsobom ako sa vyhnúť trestu bolo nebyť nápadným, stať sa neviditeľným. Dozorcovia a strážne prejavovali krutosť bez príčiny, nemuseli, ale mohli týrať. Teror sa stal inštitucionalizovaným, stal sa zvykom. Prejavoval sa pokojne, pod rúškom zahmlenia zodpovednosti – plnenie anonymných služobných povinností, keď aj iní týrajú tak aj ja. Jednou z foriem násillia bola selekcia pri príchode do tábora, kedy boli „nadbytoční“ ľudia oddelení od pracovných síl. Selekcie prebiehali aj v samotnom táboch, v blokoch, v nemocniciach. Najvypuklejším prípadom násillia v táboroch sa stali továrne na smrť. Ich cieľom bolo vyhladiť veľké množstvo ľudí, a to bez stôp. Do tohto vyhladzovania boli zapojení aj samotní väzni, ktorí pracovali v zvláštnych komandách. Autor sa dotkol aj otázky povstania v táboroch.

Predkladaná monografia predstavuje syntézu súčasného poznania nacistických koncentračných táborov a ich postavenia a úlohy v systéme Tretej ríše. Autor citlivo využil zachovaný archívny materiál a svedectvá väzňov, ktorými doložil svoje poznatky. To urobilo prácu pútavou a priblížilo nám postupnú deštrukciu osobnosti väzňa v táboch. Práca nie je len analýzou štruktúry koncentračných táborov, jej sociálnych štruktúr, organizácie a podôb teroru, ale súčasne aj historicko-sociologickou analýzou osobností, ktoré žili na území tábora, či sa už jednalo o väzňov alebo o príslušníkov SS. Dielo predstavuje pokus o rekonštrukciu praktík, štruktúr a postupov moci riadiacej tábory. Sofským predložené sociologické analýzy, či už času, priestoru alebo samotného násillia, prácu obohacujú o ďalší rozmer, ktorý by historikovi mohol uniknúť. Pochopiť úplne systém koncentračných táborov je našej generácii nemožné. Ved' ako povedal Elie Wiesel: „*Len ten, kto prežil, vie. On a nikto iný. A bude prenasledovaný pocitmi viny a bezmocnosti.*“ Sofského dielo nám približuje tento systém v najväčšej možnej miere a umožňuje nám aspoň čiastkovo pochopiť danú sústavu koncentračných táborov.

Martin Garek

## ANOTÁCIE GLOSSY

**MATYSZAK, P.: *THE ENEMIES OF ROME. FROM HANNIBAL TO ATTLA THE HUN.* Thames and Hudson 2004. 296 s.**

Antické dejiny neustále lákajú záujem čitateľov z najširších vrstiev. Nie je to spôsobené len vzdialenosťou času, ktorý nás oddeľuje od dávnych udalostí, ale predovšetkým pestrosťou osudov ľudí, ktorí sa podieľali na utváraní dejín, a ktorí boli hrdinami dávnych príbehov, poskytujúcich poučenie i dnešnému človeku.

Anglická publikácia poskytuje čitateľovi široký záber rímskych dejín od polovice 3. storočia pred n. l. až do zániku Rímskej ríše v 5. storočí n. l. Nie je to súvislý výklad politických, hospodárskych či sociálnych dejín, ale na vybraných šestnástich príbehoch nerímskych osobností uvádza čitateľa do dávnych nepriateľstiev rímskeho a nerímskeho sveta.

Výklad je rozdelený do štyroch časových blokov. Prvá časť sa venuje obdobiu rozsiahlej expanzie Ríma do oblasti Stredozemného mora, druhá časť sleduje vrchol rímskej expanzie ku koncu republiky. Tretia časť zachytáva obdobie cisárstva a štvrtá časť obdobie, kedy sa Rímska ríša musela brániť pred prenikajúcimi novými nepriateľmi.

Tomuto rámcu podlieha aj výber jednotlivých osobností nerímskeho sveta, s ktorými Rím bojoval o slávu alebo záchranu života. Defilujú pred nami králi (Filip V. macedónsky, Mithridates VI., vládca Malej Ázie, perzský Orodes či dácky Deceballus), vládcovia barbarských národov (numidský Jugurtha, gótsky Alarich, hunský Attila), ale aj vodcovia protirímskeho odporu (kartáginský Hannibal, keltský Vercingetorix, vodca otrokov Spartakus, židovský Josefus Flavius). Svoje miesto našli medzi týmito významnými osobnosťami aj ženy: egyptská Kleopatra, icénska Boudika vládnica na britských ostrovoch či palmýrska Zenobia.

Aj geografické rozšírenie nepriateľov Ríma zahŕňa vlastne všetky oblasti, kam sa Rímska

ríša postupne rozširovala, takže dej prenáša čitateľa nielen do Itálie, ale aj do Gallie, Británie či na dolný tok Dunaja, do Afriky i Malej Ázie, k rieke Nílu i široké pláne Blízkeho východu.

Na pozadí osudov uvedených osobností sa odvíjajú osudy Rímskej ríše v širokom časovom rozsahu ôsmich storočí, jej vnútropolitické i hospodárske problémy, otvárajú sa problémy koexistencie rozdielnych civilizácií, spoločností na rôznom stupni sociálneho vývoja, rozširovania sa alebo úpadku ríše, ktorá sa kedysi rozprestierala na troch kontinentoch a na ktorej dedičstvo v akejkoľvek podobe nadväzujeme dodnes.

Dielo je písané formou životopisných medailónov osobností, ktoré v konkrétnom období a konkrétnom prípade hrali prvoradú úlohu. Sledujúc ich osudy, autor rozvíja pestrý obraz udalostí, ktoré sa k danej osobnosti viažu, vysvetľuje potrebné reálie, uvádza čitateľa do krajiny, kde sa udalosti odohrávali, vysvetľuje príčiny jednotlivých konfliktov, ich riešenie i dosah, aký mali v konkrétnej historickej dobe. Na pozadí životopisov jednotlivých osobností autor približuje aj reálie z politického, hospodárskeho, sociálneho či náboženského života tej-ktorej krajiny. Tak napr. v životopise o Hannibalovi sa čitateľ dočíta aj o administratívnom systéme v Kartágu (každoročne volení suffeti) či o kartáginskom náboženstve (bohyňa Tanit a Baal) aj s jeho krutým obetovaním detí.

Autor však hlavnú pozornosť venuje vojenským udalostiam, ktoré sa odohrávali medzi Rómom a jeho nepriateľmi. Všíma si nielen organizačnú štruktúru bojových oddielov, či sociálno-vojenskú štruktúru vôbec, ale podrobnejšie opisuje vojenské konflikty, ktoré Rím viedol so svojimi nepriateľmi. V niektorých prípadoch sleduje vývoj vojenského konfliktu na širšom časovom zábere (vojna s Mithridatom, Caesarove konflikty v Galli, vojna proti Spartakovi), na inom mieste sa sústreďuje na konkrétnu vojenskú udalosť.

Autor sa pri svojom výklade opiera o diela antických autorov, ktoré v primeranej miere na mnohých miestach cituje (Polybios, Caesar, Josefus Flavius, Plutarchos, Cassius Dio, Zosimos), čím vedie čitateľa k tomu, aby si rozšíril svoje vedomosti aj o čítanie pôvodných diel antických autorov. Vzhľadom na to, že väčšina týchto diel je preložená aj do češtiny alebo slovenčiny, aj slovenský čitateľ môže po nich siahnuť.

Text je sprevádzaný aj kvalitným obrazovým materiálom. Prakticky každá kapitola má svoje vlastné prehľadné kartogramy, na ktorých čitateľ môže sledovať miesta, kde sa udalosti odohrávajú. Takisto sú v kapitolách zaradené kresby, ktoré zobrazujú predovšetkým bojovníkov jednej i druhej strany, takže čitateľ si môže utvoriť reálnu predstavu súperiacich strán. Okrem toho sú, pokiaľ sa zachovali, prekreslené portréty „účinkujúcich“ osobností – či už podľa mincí alebo podľa historických reliéfov.

Osobitnú časť tvorí obrazová príloha vložená do publikácie v dvoch častiach. Tvoria ju fotografie dobovej architektúry, historických reliéfov, portrétov či umeleckých diel. Všetky ilustrácie sú doplnené výstižným a dostatočným textom, ktorý poskytuje ďalšie informácie k jednotlivým kapitolám.

Záver publikácie tvorí trojstranová časť Further reading, v ktorej autor uvádza literatúru k dopĺňujúcemu a rozširujúcemu čítaniu. Sú v nej uvedené hlavné syntetické práce o dejinách starovekého Ríma alebo národov, s ktorými Rím bojoval, ale aj štúdie v odborných časopisoch. Všetko sú to anglicky písané práce, väčšine našich čitateľov nedostupné. Dielo je doplnené o kvalitný index osobností a geografických názvov, čo umožňuje čitateľovi rýchlu orientáciu v texte.

Dielo je napísané ľahkým popularizačným štýlom. Nezaťažuje čitateľa zbytočným množstvom chronologických či iných údajov, ale poskytuje čitateľovi súvislý a zaujímavým spôsobom podaný prehľad bojov Rímskej ríše. Niektoré osobnosti, zaradené do súboru, sú slovenskému čitateľovi dobre známe (Hannibal, Kleopatra, Spartakus), niektoré už menej (Attila, Jugurtha). Niektoré sú však takmer neznáme (Viríathus, Šápur, Zenobia), pričom ich osudy sú veľmi atraktívne.

P. Valachovič

**FIG, V. M.:** *ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V RUSKU A BOJ ZA VZNIK ČESKOSLOVENSKA 1914 – 1918. I. díl. Vznik československých legií v Rusku 1914 – 1918, Ruská otázka a boj za svobodný stát.* Praha : Academia, 2006, 342 s.

Československé légie (názov sa začal používať až po vojne, pôvodne *Jednotky československých zahraničných vojsk*) tvorili najvýznamnejšiu zložku našej zahraničnej armády v 1. svetovej vojne. Podieľali sa na víťazstve Dohody a zaslúžili sa o vznik Československa.

Publikácia je založená na mnohoročnom bádani v európskych a amerických archívoch, je doložená a nabitá faktami, z ktorých sú niektoré objavné. Autor detailne sleduje politické pozadie, diplomatické rokovania, ako aj vojenské i ďalšie okolnosti, ktoré sprevádzajú vytvorenie československých jednotiek v Rusku, ktoré potom zásadným spôsobom ovplyvnili vznik samostatnej Československej republiky. Táto kniha je súčasťou štvordielneho súboru prác (I. diel: uvedený v titule, II. diel: *Bolševici a čs. légia. Ich ozbrojený konflikt. Marec – máj 1918*, III. diel: *Zrútenie americkej politiky v Rusku a na Sibíri roku 1918. Vilsonovo rozhodnutie o nezasahovaní. Marec – október 1918*, IV. diel: *Alternatívy konštituovania sovietskej ústavy 1918. Dočasná vláda Sibíri a celého Ruska. Hľadanie spojencov na intervenciu*), v ktorých autor podáva podrobný výklad o pôsobení legií v širšom kontexte vývoja revolúcie v Rusku a zahraničnej politiky najmä Francúzska, Veľkej Británie a USA.

Ruská otázka sa v tomto období objavila prvýkrát. Rozoberá začiatky československého oslobodzovacieho hnutia a vznik jeho armády – legií, ktoré boli organizované v cárskom Rusku v rokoch 1914 – 1917 a ďalej prvými kontaktmi s Leninovou vládou, rovnako aj príčinami porážky osobností a politikov, ktorí v tomto oslobodzovacom boji zastávali proruskú a prosovietsku orientáciu.

Dielo sa skladá zo 4 kapitol (*Za cárskej vlády, Vplyv februárovej a októbrovej revolúcie, Nástup radikálnej ľavice a Na križovatke dejín*).

Pred 1. svetovou vojnou žilo v Rusku okolo 60 000 Čechov a Slovákov, najviac na Ukra-

jine. Zakladali dobročinné a vzdelávacie spolky a besedy. Po vypuknutí vojny vzrástlo ich národné uvedenie a začalo formovanie ozbrojených síl: v októbri 1914 vznikla *Česká družina* (3 roty, 750 mužov), na čo mal vplyv moskovský ustanovujúci zjazd, ktorý vytvoril Zväz čs. spolkov v Rusku, prijal plán na výstavbu Čs. dobrovoľníckej armády (po súhlase cárskej vlády) z Čechov a Slovákov s ruským občianstvom a zajatcov rakúsko-uhorskej armády zo zajateckých táborov a v januári 1916 vznikol *1. čs. strelecký pluk*, ktorý bol v máji rozšírený na *Čs. streleckú brigádu*.

Zjazd v Kyjeve v máji 1917 uznal ČSNR v Paríži (vo februári 1916 vznikol v Paríži Conseil national des Pays Tchèques, neskôr premenovaný na Československú národnú radu, predseda T. G. Masaryk, podpredsedovia M. R. Štefánik, J. Dürer, tajomník E. Beneš), vytvoril jej odbočku v Rusku a vyhlásil vojnu Viedni. Dočasná vláda dala povolenie na vytvorenie čs. armády, ale nebezpečenstvo pacifizmu a jej mierová politika však ohrozovali jej vznik. Rozhodný obrat nastal 2. júla 1917, keď Čs. brigáda vyhrala významnú bitku pri Zborove a Čechoslováci dostali povolenie na nábor dobrovoľníkov a vytvorenie druhej divízie. Od mája 1917 do mája 1918 prebehli 4 kampane náboru dobrovoľníkov do čs. armády, v ktorých bolo získaných 38 477 zajatcov (v 5 128 táboroch bolo internovaných 137 193 mužov), ku ktorým pribudlo asi 1 000 zo srbských oddielov a 15 000 osôb v lete 1918 zo Sibíri, a tak vznikol *Československý armádny zbor v Rusku* (2 divízie mali po 4 strelecké pluky a del. prápor + 1 náhradná divízia), za veliteľa bol T. G. Masarykom menovaný ruský generál Šokorov. Na pomoc Francúzsku bolo plánované presunúť z Ruska expedičný zbor, vrátane čs. armády. V skutočnosti prišlo do Francúzska iba 16 000 Rusov a v 4 transportoch po peripetiách cez Moskvu, Archangel'sk a Murmansk 2 380 čs. mužov. Začala pôsobiť opozícia: sprava Sociálna demokracia podporovala Masaryka a zľava bolševici snažiaci sa získať armádny zbor.

Nastal nástup radikálnej ľavice. Vznikli 3 skupiny: kyjevská – spojená s Leninovým režimom, petrohradská – ľavicoví sociálni demokrati a moskovská – vyslovene bolševická.

Z počtu 350 dezertérov armádneho zboru, 285 vojakov a 190 železničiarov z Kyjeva, ako aj 350 novoprijatých vojakov bol sformovaný 14. februára 1918 *1. čs. pluk Červenej armády*. O týždeň neskôr bola v Petrohrade vytvorená *1. čs. internacionálna rota*, ktorá pri Narve a Pskove zastavila nepriateľa v postupe na Petrohrad. Časť červenej roty sa presunula do Penzy, kde došlo k bratovražednému boju.

Situácia sa začala polarizovať. S otázkou zakladania politických strán a politizáciou armády radikáli neuspeli. Vznikla roztržka v Národnej rade: socialisti chceli premeniť armádu na revolučné hnutie, Masaryk trval na jej apolitickosti a odsune do Francúzska, pretože tam bol nepriateľ. Sociálni demokrati sa „spikli“, chceli ovládnuť Národnú radu a zmocniť sa armádneho zboru, čo po niekoľkých dňoch stroskotalo. Napätie však zostalo. Boli to vzťahy medzi starými (ruskými) a novými dôstojníkmi, otázka demokratizácie armády, soviety (rady) vojenských zástupcov a ľudové súdy, k čomu sa viedla široká diskusia. V armádnom zbore boli teda založené soviety. Pokiaľ v cárskej armáde soviety tento kolos 15 miliónov vojakov v priebehu 6 mesiacov úplne zničili, v zbore neboli žiadnou katastrofou. Kritické obdobie pre armádne soviety nastalo po dobytí Kyjeva bolševikmi, ale keď velenie zboru rozhodlo o prelomení obkľúčenia, členovia armádných soviets sa chopili zbraní proti prvému robotníckemu štátu na svete.

Až do februárovej revolúcie pôsobil zbor ako súčasť cárskej armády. V novembri 1917 sa dostal na križovatku dejín, keď bolševická vláda začala rokovať o separátnom mieri, čím boli ukončené politické a právne záväzky, lebo zbor zostal vo vojnovom stave s Ústrednými mocnosťami. Rusko zostalo bez vlastných vojenských síl a Armádny zbor bol jedinou vojenskou formáciou na fronte. Spojenci a ruskí generáli v úsilí udržať front v chode, rákali s vybudovaním novej ruskej armády (aj s pomocou armádneho zboru) zásobovanej z Vladivostoku cez Transsibírsku magistrálu. Masaryk začal uvažovať o vytvorení 2. čs. az na Sibíri, ktorý by vytvoril jej jadro. Koncom roka 1917 Francúzsko vyhlásilo čs. jednotky v Rusku za súčasť čs. armády vo Francúzsku. V januári 1918 sa Ukrajina odtrhla od Ruska, ale červení ju

o mesiac získali späť. Proti boľševikom (s bielymi) vystúpila iba skupina asi 120 mužov zajatých v Rumunsku v rámci 8. armády gen. Kornilova, ktorý ju vyčlenil na spravodajskú činnosť a tiež ako svoju telesnú stráž; druhá menšia skupina v Rostove na Done pôsobila vo zvyšku armády gen. Denikina. Spojenci sa snažili, aby zbor zostal v Rusku a pomáhal pri stabilizácii frontu. Za tým účelom boli spracované 3 projekty: Berthelotov, utlačovaných národností a česko-poľský. Keď Ústredné mocnosti začali novú ofenzívu, boľševici požiadali armádny zbor o pomoc, ale ten sa do jej služieb nedal. Plánom Paríža bola pomoc Ukrajine a ovládanie magistrály, zatiaľ čo si Londýn hľadel na svoje záujmy v Indii a na Blízkom východe. Pred Masarykom vyvstali 4 otázky: byť ochrancom Ukrajinskej rady, ísť s bielymi, uskutočňovať plány spojencov či stáť v službách boľševikov? Premiestnenie Armádneho zboru do Francúzska sa stalo uzavretou vecou. Koncom februára 1918 začali jeho jednotky ustupovať a po zabezpečení peňazí, vlakov a zásob a niekoľkých operáciách nastúpili do 60 vlakových súprav na presun do Vladivostoku.

Profesor Victor Miroslav Fic, PhD. (1922 – 2005) sa narodil Dambořiciach na Morave. Od roku 1949 žil v zahraničí. Študoval na univerzitách v Kanade, USA a Indii. V roku 1968 získal doktorát na Kolumbijskej univerzite, na Univerzite J. Nehrua v Dillí 1966 doktorát ázijských štúdií a v Singapúre sa v roku 1963 stal profesorom na čínskej univerzite Nanyang. Prednášal na univerzitách v Thajsku, Malajzii, Indonézii, Vietname, Austrálii, USA a Kanade, učil medzinárodnú politiku sovietskeho bloku v Toronte na Vysokéj vojenskej škole a od roku 1989 prednášal dôstojníkom NATO v nemeckom Laare. Roku 1987 odišiel na dôchodok, ale až do roku 1993 prednášal na Brockovej univerzite v Kanade. Za prácu o dejinách čs. légii v Rusku (a o ľudských právach a Charte 77) mu prezident Českej republiky V. Havel udelil roku 1998 Rad T. G. Masaryka.

Prácu spestruje 7 strán fotografií – 47 obrázkov; rozsiahla 28 stranová bibliografia a stručný menovitý register. Na ďalšie 3 diely sa možno len tešiť.

E. Jančo

**ROMSICS, I.:** *TRIANONSKÁ MIEROVÁ ZMLUVA*. Bratislava : Kalligram, s.r.o., 2006, 240 s.

Táto kniha vyšla s finančným príspevkom *Magyar Könyv Alapítvány Fordítámogátasi Alapja Budapest*, ktorá bola preložená z maďarského originálu *A Trianoni békeaszterződés* (Budapest, Osiris 2001) a realizovaná s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Editormi boli Rudolf Chmel (bývalý veľvyslanec ČSFR v Maďarsku a minister kultúry SR) a László Sziget (bývalý štátny tajomník a minister školstva SR).

Dielo sa člení na 9 kapitol, ktoré opisujú rakúsko-uhorskú monarchiu na začiatku 20. storočia, strategické ciele druhej svetovej vojny a po nej jej rozpad. Na mierovej konferencii dominujú spory o hranice a návrhy územných podkomisii. Existencia Maďarskej republiky rád odsunula mierové rokovania. Ďalej činnosť a postoj maďarskej mierovej delegácie i pokusy o modifikáciu mierových podmienok. Kniha končí podpísaním, ratifikáciou a realizáciou mierovej zmluvy a Epilógom.

Habsburská monarchia vznikla v roku 1526 a po rakúsko-uhorskom či rakúsko-maďarskom vyrovaní v roku 1867 vznikla dualistická rakúsko-uhorská monarchia, ktorá sa na začiatku 20. storočia rozprestierala na 676 600 km<sup>2</sup>, na území ktorej žilo 51 300 000 obyvateľov – Nemci 12 000 000 (24 %), Maďari 10 000 000 (20 %), Česi 13 %, Poliaci 10 %, Ukrajinci 8 %, Rumuni 6,5 %, Chorváti 5 %, Srbi a Slovinci 3 %, Slováci 4 %, Taliani 1,5 %, bosniaci moslimovia 1 %, Židia 4 %. Tvorili ju: PREDLITAVSKO (Cislajtánia) – Bukovina, Čechy, Morava, Sliezske, Dalmácia, Gorica a Gradica, Halič, Istria, Korutánsko, Rakúsko pod Enžou a Rakúsko nad Enžou, Solnohradsko, Štajersko, Tyrolsko a mesto Terst a ZALITAVSKO (Translajtánia) – terajšie Maďarsko, Slovensko, Chorvátsko, Sedmohradsko a Banát, časť Poľska (Orava a Spiš), časť Srbska (Vojvodina), časť Slovinska, časť Rakúska (Burgenland) a časť Bosny a Hercegoviny. V rámci Uhorska iba Chorváti požívali akú-takú autonómiu, inak v monarchii panovali veľké národnostné rozpory a bola označená za žalár národov.



V dôsledku atentátu na následníka trónu Františka Ferdinanda d' Este 28. júna 1914 v Sarajeve, bola Srbsku vyhlásená vojna 28. júla 1914 a 29. júla 1914 ostreľovaním Belehradu vypukla prvá svetová vojna, ktorá bola pre monarchiu bojom na život a smrť. Bojovali v nej štáty Centrálnych mocností či Trojspolku (Rakúsko-Uhorsko, Nemecko, Taliansko (v roku 1915 vystúpilo a pridalo sa k Dohode, ale pristúpilo Turecko a Bulharsko) a štáty Dohody (Francúzsko, Anglicko a Rusko). Cieľom bolo nové rozdelenie sveta, ale i snaha o federalizáciu monarchie a na druhej strane vytvorenie nových štátov v strednej a východnej Európe na základe sebaurčenia národov. Rozpory medzi národmi monarchie mali za následok jej rozpad. Mierová konferencia v Paríži rokovala v rokoch 1919 – 1920 (Rada desiatich, neskôr piatich – Francúzsko, V. Británia, USA, Taliansko a Japonsko), tvorilo ju 32 štátov + Československo a Poľsko, pracovala v 52 komisiách, dávala návrhy a riešila spory o hraniciach. Mierové rokovania neuláhčila uhorská revolúcia – Maďarská republika rád Bélu Kuna od 21. marca do 1. augusta 1919 – keď prevzal moc Miklós Horthy et Nagybánya. Zmluvu ratifikovali: Maďarsko 15. novembra 1920, V. Británia 5. mája 1921, Francúzsko 7. júla 1921, Taliansko a Japonsko 26. júla 1921, oficiálne bola vyhlásená v Budapešti 31. júla 1921 ako zákon č. 33/1921. S USA uzavrelo Maďarsko 29. augusta 1921 separátny mier.

Zmluva mala 623 strán, skladala sa z preambuly a 14 častí, obsahovala 364 článkov, 2 prílohy, Protokol a Deklaráciu a bolo na nej 36 podpisov štátnikov. Uhorsko ňou stratilo 2/3 územia (66 %) a skoro 1/2 obyvateľstva (58 %), v prospech novovzniknutých štátov (Československa, Rumunska, Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, Rakúska), ako aj Talianska a Poľska (už 15. novembra 1916 bolo vyhlásené nezávislé Poľské kráľovstvo).

Prijatie zmluvy bolo šokom pre „Magyar állami eszme“ (Veľkomadžarskú štátnu ideu), z ktorého sa ireidenta nemôže spamätať dodnes. Po podpise zmluvy v dňoch 4. a 5. júna 1920 zasadal v Budapešti národný snem, na ktorom odznelo: „*Táto mierová zmluva, ktorá má za cieľ zotročenie starého kultúrneho národa, je pred bohom i pred ľuďmi neplatná a anulova-*

*ná...tento mier v histórii kresťanskej Európy nemá obdobu. Starobylá ríša svätého Štefana bola vždy domovom slobody, práva, poriadku a vzdelania, kde sa všetky národy mohli slobodne rozvíjať a každý človek sa mohol uplatniť podľa svojich zásluh...*“ Na druhej strane treba uviesť, že na rozhovoroch mierovej konferencie, ktoré sa konali 3. marca 1920, Berthelot, ktorý v neprítomnosti Milleranda zastupujúceho Francúzsko tvrdil, že „*Maďari, ktorí napokon ani nie sú praobyvatelmi regiónu, sa vždy prejavovali ako mimoriadne zákerný národ a ich štatistiky sú povestne nespoľahlivé*“.

Trianon stále vyvoláva emócie a traumy, najmä v Maďarsku. Je to jedna z piatich zmlúv, podpísaných (s Nemeckom vo Versailles 28. júna 1919, Rakúskom v Saintgermain 10. septembra 1919, Bulharskom v Neuilly 27. novembra 1919, Tureckom v Sévres 10. augusta 1920 a Maďarskom vo Veľkom Trianone 4. júna 1920) po prvej svetovej vojne. Je to trauma preto, že Uhorsko bolo považované za maďarský štát, ktorý sa rozpadol a že nové hranice boli určené mocnosťami nespravodlivo. Trauma stále žije.

Spravodlivosť a nespravodlivosť sú historicky ťažko uchopiteľné pojmy. Bolesť sa časom môže zahojiť, sme v EÚ a otázka hraníc stráca na význame.

Ignác Romsics patrí medzi najuznávanejších maďarských historikov súčasnosti. Po mimoriadne úspešnej syntéze *Magyrország története a XX. században* (Dejiny Maďarska v 20. storočí) vydal Trianonskú mierovú zmluvu. Je to jedna z najdiskutovanejších otázok moderných maďarských dejín. Dielo o danej téme čerpá z medzinárodnej literatúry, z domácich i zahraničných výskumov autora. Napriek množstvu konkrétnych faktov a snahe o objektivnosť, je dielo v podstate jednostranné a v podtexte sa ozýva „maďarská karta“. V odporúčanej literatúre (v 66 prameňoch, dokumentárnych dielach, memoároch a spracovaných dielach) prevažne maďarskej, ale i zahraničnej aj československej, nie sú spomenuté diela, ako napríklad: J. M. Kirschbaum *Krvácajúca hranica* (Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku), K. Kálal *Utrpenie Slovákov* (Predvojnové Slovensko do roku 1914), *Maďarizácia* (Obraz slovenského utrpenia), J. Ferko *Maďarské*

[(seba)klamy]]. Súčasťou knihy je 24 kreslených máp, podávajúcich konkrétny pohľad priebehu udalostí súvisiacich s trianonskými rokovaniami.

L. Jančo

**MAREK, V.:** *HEDVÁBNÍ HROT. Československé, české a slovenské speciální, průzkumné a výsadkové jednotky.* Praha : NAŠE VOJSKO, 2006, 223 s.

Knihy sa zaoberá vyše šesťdesiatročnou históriou československého výsadkového vojska. Prvá výsadková jednotka mala vzniknúť ešte pred druhou svetovou vojnou v roku 1939. Vývoj medzinárodných udalostí však tomu zabránil. A tak československí výsadkári prešli výcvikom až v zahraničí, najprv vo Veľkej Británii a neskôr v Sovietskom zväze, kde bola vytvorená 2. československá samostatná paradestná brigáda v ZSSR. Ihneď po skončení druhej svetovej vojny boli začaté prípravy na vytvorenie výsadkového vojska. Z pôvodného Pešieho práporu 71 čs. parašutistov sa v roku 1952 stala výsadková brigáda. Kniha opisuje nielen vývoj vojska (pomenovaného „hodvábný hrot“), veľkú pozornosť venuje aj súčasnému výsadkovým, prieskumným a špeciálnym jednotkám Armády Českej republiky a okrajovo aj Ozbrojeným silám Slovenskej republiky.

Výcvik prvých čs. výsadkárov v rámci organizácie SOE prebiehal v STS 25 na farmách Garramor a Canmusdarrach vo V. Británii, kde bolo v rokoch 1941 – 1943 vycvičených 252 dobrovoľníkov v kurzoch útočného boja, v špeciálnych a zdokonaľovacích kurzoch. Prvý vysadený parašutista v operácii BENJAMIN bol rtn. O. Riedl. Ďalší z nich rotmajstri Jozef Gabčík a Jan Kubiš v operácii Anthropoid boli vysadení nad Protektorátom, aby spáchali atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha. Boj dvoch rotmajstrov opisuje prípravu a priebeh atentátu i záverečný boj parašutistov v Kostole sv. Cyrila a Metoda na Resslovej ulici v Prahe. Dňa 19. januára 1944 vznikla v Jeffremove 2. čs. samostatná paradestná brigáda v ZSSR, ktorá sa zúčastnila bojov v rámci Duklianskej operácie a SNP

(bola prepravená letecky), po jeho potlačení ustúpila do hôr, v roku 1945 vytvorila základ 4. pešej divízie 1. čs. armádneho zboru. Počas druhej svetovej vojny vznikla na Slovensku v Trenčianskych Biskupiciach *Padáková škola*, ktorá sa ako rota parašutistov „padákových strelcov“ zapojila do SNP v rámci 1. čs. armády na Slovensku. Za deň vzniku čs. výsadkového vojska v povojnovom období sa považuje *Peší prápor 71 čs. parašutistov*, založený 1. októbra 1947. Vladimír Maděra sa pokladá nielen za otca českého padáka VJ-1/47, po vojne pomáhal zavádzať do výzbroje a výstroja aj 12 moderných a progresívnych súčiastok (napr. kamuflážku, obuv vz. 25 – kanady, rovnošatu vz. 19, nožný zásobník, červený baret...). V roku 1948 bolo zriadené stredisko „*Důvěrné Izrael*“ – veliteľ mjr. A. Sochor – pre dobrovoľníkov brigády hnutia Hagana vznikajúceho izraelského štátu. Výcvik sa robil na Libave, v TU Vyškov, letci cvičili v Č. Budějoviciach a Olomouci, 43 výsadkárov (veliteľ kpt. Černota) v Stráži pod Ralskem a Hradčanoch. Výstavbu výsadkového vojska v povojnovom období skomplikoval február 1948, ktorý ho zasiahol personálne a koncepcne. Prvý veliteľ výsadkového vojska K. Paleček pre sabotovanie Košického vládneho programu a orientáciu výcviku na V. Britániu bol odsúdený a väznený. K tomu dopomohol a vystriedal ho bývalý príslušník 2. čs. samostatnej paradestnej brigády Andrej Kovács, ktorý sa riadil sovietskymi predpismi. Aj Kovács v súvislosti s procesom Slánsky bol v roku 1952 odvolaný a prepustený z armády. V roku 1945 bol vybudovaný 65. výsadkový prápor v Žiline (zo 65. pešieho pluku Olomouc) a v roku 1951 vznikli 172. mechanizovaný výsadkový prápor Košice a 173. výsadkový delostrelecký oddiel Sabinov. Reorganizačné a redислоkačné zmeny v roku 1952 spôsobili sťahovanie výsadkového vojska z Čiech na Slovensko, kde vznikla 22. výsadková brigáda Prešov (zlúčením 172. práporu Košice a 173. oddielu Sabinov). V Sabinove vznikla v roku 1957 22. výsadková rota, z ktorej sa stal v Prešove v roku 1959 22. výsadkový prieskumný prápor. Tretím veliteľom výsadkového vojska sa stal Michal Kričfaluši. História 22. výsadkovej brigády v 60. rokoch pokračuje na Morave: 1. októbra 1960 sa sťahuje jej veliteľstvo,

71. a 72. prápor do Prostějova, 65. a 22. prápor do Holešova. V roku 1961 vznikol z 22. práporu 7. *pluk osobitného určenia*. K jeho úlohám patrilo aj pátranie po jadrových zbraniach nepriateľa. Zároveň boli vytvorené *výsadvkové výcvikové strediská* 1. v Lušteniciach a 4. v Chrudime, ku ktorým pribudli *prieskumné výsadvkové roty*, premiestnené v roku 1969 do Prostějova. V auguste 1968 uvažovalo velenie 7. pluku osobitného určenia o „*Akcii Dubček*“ – oslobodenie internovaných politických predstaviteľov Československa, čo však nemalo racionálny základ. Po roku 1968 bola daná „Zelená pre špeciálne úlohy“ – odklon od operačných a taktických výsadvkov. Došlo zrušeniu 7. výs. pluku, 65., 71. 76. výs. práporu i 22. výs. PT oddielu a z 22. brigády sa stal 22. *výsadvkový pluk*, ktorý bol v roku 1976 zreorganizovaný na 22. *pluk zvláštneho určenia* a podriadený Správodajskej správe GŠ ČSĽA. Z neho sa opäť stala v roku 1989 brigáda, ktorá definitívne ukončila činnosť v roku 1991. V 90. rokoch minulého storočia sa hľadala nová podoba výsadvkovej a špeciálnej jednotky ČR – 22. výs. brigáda bola premenovaná na 6. *špeciálnu brigádu v Prostějove*. Po vstupe ČR do NATO skupina vyčlenila 6. *špeciálnu rotu*, ktorá sa zapojila do misie KFOR. Nasadenie jednotiek do Afganistanu bolo niekoľkokrát odložené, špeciálne sily sa ho dočkali až v roku 2004. 6. prostějovská brigáda bola v roku 2001 premenovaná na 6. *skupinu špeciálnych síl*. Po začatí operácie v Iraku v roku 2003 výsadvkári posilňujú 1. čs. prápor RCHBO a 6. brigáda bola v lete premenovaná na 601. *skupinu špeciálnych síl*. Ich vybavenie prešlo po roku 1989 výraznou modernizáciou. Boli zavedené rôzne typy ostreľovacích pušiek kalibru 12,7 mm, ďalej samopaly, granátomet, ľahký mínomet 60 mm, pušky, útočné nože, potápačské a horolezecké vybavenie, navigačné prístroje, spojovacie prostriedky VKV a KV, motorové člny a široká škála rôznych prostriedkov. V zelenej taktike spočíva výber, výcvik a taktika špeciálnych síl. Prieskumníci operujú v štvorčlených skupinách či osemčlenných odriadoch, 4 skupiny tvoria oddiel. Výcvik je založený na zásade vidieť a nebyť videný, prežiť v teréne, zoskokoch HAKO a HALO. V roku 1993 sa začala formovať a v roku 1994 vznikla 4. *brigáda rýchleho*

*nasadenia*. Jej základ tvoril 71. úderný výsadvkový prápor, ktorý sa transformoval na 43. výsadvkový mechanizovaný prápor, ďalej 41. a 42. mechanizovaný prápor... Táto časť opisuje jej výzbroj, výcvik a organizačnú štruktúru. Jednotky brigády sa v uplynulých dvanástich rokoch zúčastnili v rôznych zahraničných misiách (UNPROFOR, UNCRO, IFOR, SFOR II, KFOR, Enduring, Iraque Freedom) a cvičeniach (Cooperative Nugget, Challenge a Adventure Express, Warfighter Exercise 98, Garda 98 a Horizont 98 a 99, Strong Resolve 98, Migrant Merlin 2000, United Step 2001, Lion Stealth 2001, Pathfinder 2001 a 2004). K najvýznamnejším útvarom 4. brigády rýchleho nasadenia od jej vzniku patrili 43. *výsadvkový mechanizovaný prápor* v Chrudime. Má výsadvčné postavenie. Nadviazal na tradície Pešieho práporu 71. Výcvik je organizovaný podľa štandardov NATO. Prápor plní úlohy ničenia a narušovania činnosti dôležitých prvkov zostavy protivníka (prieskum a taktické vzdušné výsadvky).

Jeho príslušníci sa zapájajú do zahraničných misií už od jeho vzniku (UNPROFOR, IFOR, SFOR, KFOR). V misii KFOR nastala aj prestrelka: skupina Albáncov sprevádzaná vojakmi chcela nelegálne ťažiť drevo a po objavení 6-člennej českej hliadky začala prestrelka, v ktorej hliadka zdolala 20 a zajala 7 útočníkov. Chrudimskí výsadvkári doma aj v misiách prešli zvláštnymi druhmi výcviku, spočívajúcim v náročnom drile, v ktorom dominuje strelba. Nespočítateľne opakovaná činnosť musí spôsobiť podvedomé, automatické reakcie. Českí výsadvkári sa zúčastňujú aj na výcviku amerických „zelených bariet“ vo Fort Braggu (USA). Por. Vohralík absolvoval tento 9-mesačný kurz a opisuje výcvik zelených bariet. Bechynský 4. *prieskumný prápor* sa hlási k tradícii úderného práporu čs. légii v Rusku. Prápor vznikol v roku 1994 v Pardubiciach, v roku 1998 sa premiestnil do Bechyně, kde sa doňho včlenil 44. *prieskumný výsadvkový prápor*. Prápor sa zúčastnil na misii SFOR, KFOR, ochrane 6. poľnej nemocnice v Afganistane a 7. poľnej nemocnice v Iraku. Sú to novodobí „úderníci“. Absolventi kurzu amerických „rangov“ z bechynských prieskumníkov stretávajú známych a priateľov po celom svete. Por. Vladimír Hon

## Vojenská história

spomína na misiu Enduring Freedom v Kuvajte a Iraku. Keď sa v jedálni ozvalo: „Rangers Lead The Way“, odpovedal: „All The Way, Sir.“ (Rangeri idú vždy vpredu – Celú cestu, pane). Spoločné cvičenie Lion Stealth českých prieskumníkov 4. brigády rýchleho nasadenia a 173. výsadkovej brigády amerických výsadkárov v Nemecku je označené ako *Neviditeľné levy na hraniciach*. Rekordný zoskok bechynských výsadkárov bol zapísaný do Guinnessovej knihy. Stať dokumentuje zoskoky pomocou záložného padáku OVP 68 z dominanty mesta Bechyně – mostu vysokého 52 m nad riekou Lužnicou. Parašutisti sa vždy snažia otvoriť padák čo najbližšie pri zemi. O jedinom prieskumnom útvaru *102. prieskumnom prápore* Veliteľstva spoločných síl Armády Českej republiky podáva informáciu ďalšia časť. V roku 1994 vznikol v Kroměříži *2. odriad hlbkového prieskumu*, v Prostějove bol včlenený do *2. brigády spravodajstva a REB* a premenovaný na *2. a neskôr 115. prápor hlbkového prieskumu 11. brigády vojenského spravodajstva a REB*. V roku 2000 bol z neho *11. prieskumný prápor* a v roku 2003 sa stal *102. prieskumným práporom* a nesie čestný názov gen. Karola Palečka. Z nasadenia 102. prieskumného práporu v afganistanskom Badakšane bol urobený *Prieskum Hindukuša*, ktorý urobila zosilnená čata prieskumníkov v roku 2005. Zariadenie *Oddelenia výsadkovej prípravy a SAR* je od roku 1996 súčasťou Vojenskej akadémie Vyškov a má na starosti predovšetkým výsadkový výcvik, záchrannú službu letectva, špe-

ciálne a neštandardné činnosti AČR. Okrem toho je zaradené do stáleho hotovostného systému leteckého pátrania a záchrany (SAR). V roku 2002 vznikol *Útvar špeciálnych operácií* – protiteroristická jednotka na záchranu vojenských rukojemníkov, zadržovaných osôb, ochranu VIP a elimináciu teroristických skupín. V roku 1993 vznikol na Slovensku *3. odriad Spravodajskej správy ASR*, ktorý bol o dva roky zreorganizovaný na *5. pluk špeciálneho určenia Jozefa Gabčíka v Žiline*, označený ako „Elita od Fatry“.

Kniha má 32 častí, 309 fotografií autora + 13 bývalých výsadkárov, MO ČR, AVIS a VHA Praha, ako aj 39 rôznych obrázkov zbraní, odznakov, znakov útvarov a vyznamenaní. 13 častí je venovaných spoločnej čs. armáde, väčšina 18 AČR a misiám, 1 OSSR.

Autor nebol výsadkárom, problematiku poznal iba sprostredkovane, čo sa, pochopiteľne, odrazilo aj v jeho diele. Samozrejme, v knihe nechýba história červeného baretu ani výsadkárska hymna. Nedáva však ucelený pohľad na vznik a vývoj výsadkového vojska (v čs. armáde mala každá divízia prieskumný prápor, v rámci ktorých pôsobili aj výsadkári), najväčšia časť knihy je venovaná súčasnosti (56 %), textu iba 48 strán (21 %). Fotografická a grafická úprava dominujú nad textom, čitateľ nech sám posúdi, čo je dôležitejšie, zrejme táto forma je moderná (podobným spôsobom bola vydaná kniha DANQUERKUE v NV Praha).

L. Jančo

**AUTORI ČÍSLA**

Mgr. Peter **BYSTRICKÝ**, Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Doc. PhDr. Pavol **VALACHOVIČ**, CSc., Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave,  
Nám. Jozefa Herdu 2, 917 01 Trnava

PhDr. Jarmila **BOBOKOVÁ**, Filozofická fakulta Univerzity Komenského,  
Šafárikovo nám. 6, 811 00 Bratislava

pplk. PhDr. Peter **ŠUMICHRAS**T, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Doc. PhDr. Karol R. **SORBY**, DrSc., Ústav orientalistiky SAV, Klemensova 19, 813 64

MGR. Martin **DUBÁNEK**, Vojenský ústřední archiv-VHA,  
Sokolovská 136, Praha – Karlín 8, Česká Republika

Prof. PhDr. Leon **SOKOLOVSKÝ**, CSc., Filozofická fakulta Univerzity Komenského,  
Šafárikovo nám. 6, POBox 1, 818 01 Bratislava 16.

PhDr. František **CSÉFALVAY**, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

## UPOZORNENIE REDAKCIE

### **Odovzdávanie rukopisov**

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajúte, resp. posielajte zásadne na disketách v textových editoroch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. Poznámky je potrebné uvádzať až za text štúdie, nie pod čiarou. K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu, telefonický kontakt, e-mailovú adresu.

### **Rozsah príspevkov**

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

### **Poznámkový aparát a citovanie**

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách rešpektovať aspoň jej základné zásady. Pre uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

<sup>1</sup>VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

<sup>2</sup>PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

<sup>3</sup>ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

<sup>4</sup>DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994, s. 85.

<sup>5</sup>PEJSKAR, ref 2, s. 97.

– v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref 2, s. 93.

– autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo ŠPIRKO, D. et al. (et alii)

– v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999

– údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu – skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

– pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatuľa, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VÚA – VHA Praha, f. ....; pozri tiež PEJS, O.: ...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: <sup>4</sup> nie: <sup>4)</sup> <sup>4/</sup>

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava.

☎ 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

**Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.**



## OBSAH

### Štúdie

BYSTRICKÝ, Peter: Longobardskí králi 488 – 572 .....	3
VALACHOVIČ, Pavol: Bratislavské puškárstvo v 16. a 17. storočí.....	22
BOBOKOVÁ, Jarmila: Ruská diplomacia na mierových rokovaníach v Tylži v roku 1807.....	37
ŠUMICHRASŤ, Peter: Messerschmitt Bf 109 E slovenských vzdušných zbraní (1942 – 1944) .....	48
SORBY, Karol: Vojna v Jemene v rokoch 1962 – 1967.....	70

### Dokumenty a materiály

DUBÁNEK, Martin: Plány a výstavba československých opevnení v Čopu .....	83
SOKOLOVSKÝ, Leon: Spomienky na východný front 1941 – 1943 .....	93
CSÉFALVAY, František: Nemecký dokument o zlyhaní slovenskej 1. pešej divízie v októbri 1943 (2. časť) .....	105

### Recenzie

SOKOLOVSKÝ, Leon (ed.): Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku. (P. Valachovič) .....	130
BAKA, Igor: Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku. (D. Segeš) .....	133
SOFSKY, Wolfgang: Řád teroru: Koncentrační tábor. (M. Garek) .....	140

<b>Anotácie</b> .....	142
-----------------------	-----



# INHALT

## Studien

BYSTRICKÝ, Peter: Die lombardischen Könige 488 – 572 .....	3
VALACHOVIČ, Pavol: Waffenschmiederei in Bratislava in 16. und 17. Jahrhundert.....	22
BOBOKOVÁ, Jarmila: Die russische Diplomatie bei den Friedensverhandlungen in Tilsit im Jahre 1807.....	37
ŠUMICHRAST, Peter: Messerschmitt Bf 109 E der slowakischen Luftwaffe (1942 – 1944) .....	48
SORBY, Karol: Der Krieg in Jemen in den Jahren 1962 – 1967.....	70

## Dokumente und Materialien

DUBÁNEK, Martin: Die Pläne und der Ausbau des tschechoslowakischen Festungswerkes in Čop .....	83
SOKOLOVSKÝ, Leon: Erinnerung an die Ostfront 1941 – 1943.....	93
CSÉFALVAY, František: Das deutsche Dokument über Versagen der 1. slowakischen Fußdivision am Ende Oktober 1943 (Teil 2).....	105

<b>Recensionen</b> .....	130
--------------------------	-----

<b>Wörterverzeichnissen, Glossen</b> .....	142
--	-----

# CONTENTS

## **Studies**

BYSTRICKÝ, Peter: Longbardic Kings 488 – 572 .....	3
VALACHOVIČ, P.: Bratislava rifle-men craft tradition in 16th and 17th century.....	22
BOBOKOVÁ, Jarmila: Russian diplomacy in the peace negotiations in Tylž in 1807 .....	37
ŠUMICHRAST, Peter: Messerschmitt Bf 109 E in Slovak Air forces (1942 – 1944) .....	48
SORBY, Karol: The War in Yemen, 1962 – 1967 .....	70

## **Documents and materials**

DUBÁNEK, Martin: The plans and building of the Czech-Slovak fortifications in Čop .....	83
SOKOLOVSKÝ, Leon: The memories on the East Front 1941 –1943 .....	93
CSÉFALVAY, František: The occupation of the footing position and the fights in Friesenstellung. Part II .....	105

<b>Reviews</b> .....	130
----------------------	-----

<b>Annotations, glossed</b> .....	142
-----------------------------------	-----

# Vojenská história 2/2007

*Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave  
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

**Editor a šéfredaktor:** doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

**Výkonná redaktorka:** Mgr. Mária Stanová

**Grafická úprava:** Alena Madajová

**Redakčná rada:** PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Michal Barnovský, DrSc.,  
PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc.,  
mjr. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc.,  
PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), PhDr. Marián Hronský, DrSc.,  
Mgr. Peter Kralčák, plk. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD.,  
PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Jan Štaigl, CSc.,  
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: [sedovab@mod.gov.sk](mailto:sedovab@mod.gov.sk)

[stanovam@mod.gov.sk](mailto:stanovam@mod.gov.sk)

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: +421/2/4820 7719

Schválené do tlače dňa: 18. 6. 2007

Registračné číslo 1713/97

Nepredajné

**ISSN 1335-3314**

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Pešiak rakúsko-uhorskej spoločnej armády s plnou poľnou  
podľa predpisu z roku 1888